

Poština plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
V

LETO 1933/34

ŠTEV. 5

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 5. ŠTEVILKE

APRIL

Vladimir Bartol: Na razpotju

Juš Kozak: Za prekmurskimi kolniki

— Freysgode Hrafinkel (Nordijska saga)

Zapiski:

Peter Donat: Ignazio Silone: Fašizem

Poročila

Razno

NA RAZPOTJU

VLADIMIR BARTOL

Tisti dan, ko je Gregor Lokar položil zadnji izpit na univerzi, se je naenkrat zavedel, da je stopil na življenjsko razpotje. Kolegica mu je rekla: »Vem, da ste srečni; kar z vami čustvujem.« Zasmejal bi se bil, da ni čutil, da je nekje v srcu bolan. V provinci mu je bilo zagotovljeno mesto suplenta, starši so bili presrečni in Minki, njegovemu dekletu, ki mu je bila vsa ta leta zvesto ob strani, se je zdelo, da se je končno približala svojemu cilju.

Prijatelji in znanci so mu hrupno čestitali. Kakor skozi dvojno steno je slišal njihove vesele glasove. Bilo mu je triindvajset let in v njegovi glavi so se predle misli, ki so ga navdajale s strahom in ki si jih ni upal nikomur razkriti.

Položeni izpit je pomenil zanj konec »odprte možnosti« in istinitost, v katero se je ta možnost pretvorila, se mu je zdela neizrečeno klavrna. Kakor igralec je bil, ki je stavil z velikim upanjem v loterijo in je naposled zadel neznamen dobitok. Morda mu je stopila v glavo zavest, da je vodilna revija priobčila ciklus njegovih pesmi in večji dnevnik sprejel nekaj njegovih feljtonov?

Dr. Jug je dejal: »Vsak človek, ki stremi, stopi nekoč pred odločitev: ali da izpolni, kar pričakujejo od njega tisti, ki ga obdajajo, in postane sebi nezvest; ali da posluša svoj klic in razočara svojo okolico. Večina stori prvo: odtod toliko razočaranja v svetu. Mnogo se jih vse življenje ne more odločiti: zapiti ženiji. Peščica, ki ostane sebi zvesta, ali zmaga ali pogine.«

Toda dr. Jug je spal pod planinami v grobu in njegovi prijatelji so ali žalostno končali ali tičali, obsojeni na dolga leta, v rimskih ječah. Edini dr. Krassowitz je še, kot zadnji iz generacije »blaznih« in »prijateljev smrti« iskal kot »blodeči vitez« svoje torišče v svetu.

Lokar ga je poiskal in šel k njemu kakor devica, ki jo njej sami nerazumljiv nagon žene njenemu zapeljivcu v naročje. —

*

Kakor da je gledal sanjski privid, mu je bilo, ko se je pozneje spomnil tega obiska. Ali si je dr. Jugova čeznatura volja poiskala novo telo, ali pa je poslušal mračen odcepek lastnega jaza?

Široko razčeperjen je sedel Simon Krassowitz pred njim na stolu, s pestmi uprtimi ob kolena, zgnečen in širokopleč mu je gledal s svojimi čudnimi, zelenimi očmi v obraz. Še dolgo potem mu je zvenel njegov rezki, monotoni glas v ušesih.

»Vedeti želiš, kako bi najbolje upravljal to klavarno zmes mesa, kosti in kože, ki jo imenuješ svoje telo, do onega trenutka, ko jo Charon pre-

vzame v svoje veliko zanesljivejše varstvo? Kaj naj ti rečem? Živi, kakor veš in znaš. Povem ti kvečjemu lahko primer.« —

»Ta primer bi rad slišal.« —

»Kakor sedaj ti, sem stal tudi jaz nekoč na razpotju. Od takrat je že minilo nekaj let. Pogledal sem bil komaj na univerzo. Bil sem vesel, malce lahkomišeln fant, ki si z bodočnostjo ni belil glave. Rad sem plesal, rad tudi pokrokal, študiral samo tisto, kar me je slučajno veselilo, in živel v glavnem kakor vsi študentje. Da bi določeno za nečem stremel, se nisem zavedal. —

Tedaj sem naenkrat obolel za tisto boleznijo, kateri je, kakor vse kaže, naš narod med vsemi drugimi posebno podvržen. Prekomerno sem se namreč zaljubil. Ne da bi do takrat ne bil poznal tega stanja. Že v svojem dvanajstem letu me je to čustvo tako pretreslo, da sem telesno zbolel. Pozneje sem se nekako zavaroval pred prevelikimi presenečenji, par študentovskih zaljubljenj sem srečno prestal in že sem upal, da sem se za vedno imuniziral zoper ljubezensko vročico. —

Ali sedaj sem vnovič zapadel v zelo akutno obolenje. Zaman bi se bilo upirati temu stanju, ki ga psihiatri po pravici imenujejo patološko. Spolni hormoni poplavijo kri in zastrupijo živčevje. Kako suhoparna koštatacija v primeri z onim, kar doživlja človek pod učinkovanjem tega narkotika v svoji notranjosti! Ves svet se ti zdi, kakor kadilcu opija, izpremenjen. V vse, kar gledaš in kar poslušáš, so prišle neke nove, čudovite, opojne barve; zdaj šele si odkril vso bajno lepoto življenja in prirode. Tvojo dušo razjeda plamen, mogočen žar bruha iz nje, čutiš, kakor bi ti rasle peroti in da boš kakor orel poletel v višine. Medtem pa bega tvoje ubogo telo, blede in shujšano, podobno onemu morfinista, po blatnih ulicah in brezupno išče, kakor kokainist injekcije, obraz, ki je kriv vse te vrtoglave spremembe. Zakaj središče stvarstva, popek tega bajnega in veličastnega reda stvari, njegovo božanstvo, ni nihče drugi kakor to obličje, čigar nositelj je v resnici prav tako vsakdanji stvor, kakor si ti in milijoni drugih. Samo da ima to bitje neko prav specifično svojstvo, namreč da tebe inficira. V tem je podobno luči, ki z neodoljivo silo privlačuje nočne vešče. Zakaj kakor so slednje v oblasti agensa, ki ga biologi imenujejo fototropijo, si tudi ti podvržen nekemu činitelju, ki bi ga lahko imenoval erototropijo. In če bi mogli pogledati v živčne reakcije one živalice, kako bajno lep svet, kakšno neizmerno slast bi morda zasledili v njej tedaj, ko jo priteguje luč, ki bo morda že v naslednjem trenutku njena poguba. —

Objekt, ki je do tolikšne mere vzburkal to ubogo kepo žive materije, ki jo gledaš sedaj pred seboj, je bilo prav mlado dekle, ki bi jo v običajnem ljubezenskem narečju imenovali »klasično lepo«. Pravilno ovalen obraz, fino ukrivljen nos, lepo rezane, rdeče ustnice, mehka bradica, temnoplavi, bujni lasje, prebujajoče se oblike telesa in sive, smejoče se oči, v katerih si lahko videl pod vplivom narkotika vse višine, prepade in globine utelešene ženskosti. Prvič sem jo opazil na promenadi. Šla je z materjo in spodobno gledala v tla. Ali od strani sem ujel isker pogled iz njenih oči. Kakor prikovan sem obstal. Zastrupljenje se je izvršilo. —

Spoznal sem jo na drsališču. Delala sva krasne loke in plavala ob zvokih muzike kakor na oblakih. Vsaj meni se je zdelo tako. So narkotika, ki vzpodbodejo tvojo aktiviteto, ki te silijo k pretirani, burni dejavnosti; in so narkotika, ki ohromijo tvojo podjetnost. Morda ima manjša

doza istega strupa za posledico prvo, večja pa drugo možnost. Mene je doza, ki sem jo prejel, popolnoma ohromela. Imel sem samo eno željo: biti ob njej in gledati poteze njenega obraza. Poznaš Platonovega »Phaidrosa«? Ko sem ga veliko pozneje čital, sem ostrmel: njegova prispodoba Erosa, voznika z belim in črnim žrebcom, je natančno prikazovala sliko moje takratne infekcije. Samo da je bil beli žrebec močnejši...

Je pa ta erototropija prirodna zakonitost in ima kot taka neki prirodni smoter: namreč prenesti infekcijo tudi na povzročitelja samega. Naravni potek tega procesa je splošno znan: Oko dojame ljubezenski objekt; ta vizuelna predstava sproži hormone, da brizgnejo v kri in povzročijo zastrupljenje živčevja. Delavnost tega se stopnjuje, fantazija naraste in na ustnice začno vreti zaljubljene besede. Te udarijo povzročitelju obolenja na uho in sprožijo v njem, kakor za kazen, podoben proces, kakor preje v zaljubljenem. Seveda je tu v praksi nešteto variant in prehodov in igra zraven še neskončno drugih činiteljev. Ali »idealni« shema procedure je zmerom isti. Prave zapeljivke osvajajo z dražestjo telesa in pravi zapeljivci z močjo besede. —

Dejal sem, da je mene doza injekcije popolnoma ohromela. Kakor človek, ki so mu odvzeli zrak, sem bil, ki obupno hlasta za kisikom. Čutil sem, da bi moral govoriti, toda bil sem nem kakor riba. Njo je to brezglavo početje navdajalo s strahom. Bila je zelo mlada in ni ji bilo povsem jasno, kako je mogla vzbuditi v nekem človeku tolikšen kaos. Iskala in čakala je pojasnila usodnega zastrupljenja, rekla mi je, da se me bo izogibala, toda vse je zmerom nanese, da sva se povsod sešla. Bila je kakor ptica, ki jo je zajel pogled kače in ki skuša še vedno splahutati, čeprav čuti, da ji ni več rešitve. —

Ali usodnega udarca ni bilo. Mesto njega je stopil v akcijo činitelj, ki je bržkone prav tako presenetil njo, kakor je presenetil mene. Na vrhuncu krize, sredi najvišje točke mojega obolenja, takrat, ko mi je postala vizuelna injekcija moje izvoljenke že neobhodno potrebni narkotikon, me je iznenada obšlo, — natančno vem še: bil je čudovito lep popoldan v prvi pomladi — da bi kakor s pestjo treščil v ta zverženi kompleks visokofrekvenčne napetosti in ga z enim zamahom podrl na tla. Ta domislica me je zgrabila, popolnoma nepripravljenega, z magnetično silo. Prestrašil sem se; tako se morda prestraši človek, ki je pri polni zavesti zaznal prvi simptom blaznosti. Hotel sem ji uteči, otresti se je, toda kakor s kleščami je visela na meni. Pobegnul sem v gozd, zlezal na vrh hriba, podoben človeku, ki mu je začela goreti obleka in v svoji brezglavosti leti, da bi zbežal požaru, ki ga pa samo neti od gibanja povzročena sapa. Kakor da je padla v senik živa iskrica, se je razplamtela moja fantazija. Moja narava se je upirala naklepom, ki jih je kuhala moja glava in ki so vsi šli za tem, da bi z enim udarcem storili konec mojemu neznosnemu bolezenskemu stanju. In kakor sem bil preje v popolni oblasti svoje erototropije, sem bil sedaj v oblasti neke tuje, mojemu bitju odvratne misli, ki je visela nad menoj kot imperativ in se je sprevrгла v živo fiksno idejo. —

Pod večer sem se vrnil domov. Prijel sem za svinčnik in začel sestavljati pismo, ki je bilo vsemu mojemu dotakratnemu pojmovanju povsem tuje in se mi je zdelo po svoji bizarni, zajedljivi vsebini preje produkt neke meni neznanе, sarkastične volje. Prvi koncept sem raztrgal in napisal

novega in potem še enega, in tega predelaval tako dolgo, da sem imel pred seboj prav fantastičen proizvod, ves natrpan z neko strnjeno, abstruzno logiko, ki pa mi je povzročila, čimbolj sem jo izpopolnjeval, neko do takrat še nikdar občuteno slast. Zasmel sem se in se lastnega smeha prestrašil. Zvenel mi je tuje in čuden porog je bil v njem. Še enkrat sem prečital, kar sem bil napisal: postavljalo je na glavo vsa moja resnična čustva, rogalo se najlepšim rečem; če bi prišlo v roke mlademu dekletu, bi pomenilo zanjo smrtno žalitev. In vendar mi je nudilo neko čudno zadoščenje. Ta ingeniozni produkt, ki ga smatram danes za svojega literarnega prvenca, sem lepo prepisal na pismo in to zapečatil. Potem sem legel in za čudo hitro zaspal. —

Sanjalo se mi je — te sanje so bile od onih, ki se jih človek spominja kakor najbolj pomembnih dogodkov —, da stojim proti večeru sredi odprtega polja. Veter turbno požvižgava preko pokošene ravni in vzbuja v meni bolesto melanholijo. V ozadju vidim nekaj gričev, na njih bele hiše, obdane od temnega drevja...

Kar se obzorje razmahne, griči s hišami in drevesi se izgube v daljavo in naenkrat jih ni več. Groza me spreleti, hotel bi zbežati proti domu, priti med ljudi, toda noge so mi kakor iz svinca. Tedaj se znajdem popolnoma sam vrhu pošastne vzbokline, odkoder je povsod samo pogled v prazno. Sovražna burja hrumi preko mene in ničesar ni, česar bi se mogel oprijeti. —

Nikjer ne vidim ne poti ne steze, niti drugega znamenja, da je hodil tod človek. Kakor miš v pasti začnem begati na vse strani; toda povsod ista nevarna, gladka strmina. Tedaj obstanem in si rečem: treba je izbrati smer. Na slepo, kamorkoli že bodi. —

Začnem korakati (v »discipliniranem maršu« si pravim v sanjah) in glej, naenkrat se jame vračati prejšnja pokrajina. Vzboklina se ublaži, znajdem se na planoti, na odprtem polju, okrog mene se prikažejo griči z belimi hišicami in temnim drevjem. Pridem na cesto in grem po njej dalje, že sem med hišami in zdajci stojim pred vrati svoje izvoljenke. Iz žepa vzamem pismo in ga stisnem v roko, ki se pokaže izza vrat...

Prebudil sem se s čustvom velikega začudenja. Opoldne sem počakal svojo izvoljenko na poti iz šole domov. Spremil sem jo do hišnih vrat, segel v žep po pismo in ji ga vsej zarudeli stisnil v roko. Nekaj mi je reklo, da bi stekel za njo in ji vzel pismo, toda že sem se znašel, kako korakam do otopelosti utrujen po cesti. V glavi mi je zamolklo bobnelo, mraz in vročina sta me izmenoma spreletavala, šel sem domov in padel kakor ustreljen na posteljo. Zgrabil me je omotičen sén, ki je bil podoben nezavesti...

Ko sem se prebudil, me je tresla visoka vročica. Poskušal sem vstati, toda noge so se mi šibile in moral sem zopet leči. Težko sem obolel. —

Ležal sem skoraj mesec dni. Moji so se bali za moje življenje, kajti večinoma sem prebil ta čas v nekakšni podzavesti, iz katere sem se le v redkih trenutkih zdramil. Ko pa sem se prebudil, sem se zavedel, kaj sem storil, in neizrečena bolečina se mi je zarezala v srce. Edina rešitev je bila: potopiti se v polsén. Polagoma, polagoma mi je postajala bolečina ob spominu na neizpremenljivo znosnejša, nekako privadil sem se ji in naposled sem vstal. Pogledal sem se v ogledalu: bil sem samo še kost in koža. Po malem so se mi začele vračati sile in ko sem prvič po

tolikem času zopet stopil v svet, se mi je zdelo, kakor bi bil vstal od mrtvih. Z njo, ki je bila kriva te kaotične izpremembe v meni, nisem nikoli več spregovoril.« —

Z začudenjem je poslušal Lokar Krassowitzovo pripovedovanje. Ni razumel. Vprašal je:

»Ali pripisuješ svojemu koraku kakšen smisel?« —

Krassowitz, ki je bil ves čas govoril hlastno in krčevito, kakor da bi mu pripoved povzročala neko težko, skrivno muko, je naenkrat izpremenil ton svojega pripovedovanja. Skoraj vedro, kakor človek, ki se je iznebil mučnega bremena, je nadaljeval:

»Priznati moram, da sem storil svoje dejanje, če pomislim nazaj, popolnoma slepo in nepreračunljivo. Kakor otrok, ki ga spreleti nenadna muka, ali pa blaznež, ki se pokorava svoji fiksni ideji, ne vedoč in ne vprašujoč se, zakaj in čemu. Vendar pa vidim, če pretehtam posledice, v dejanju samem, kakor da bi ga bila povzročila neka popolnoma smotrena volja, ki je zasledovala določen cilj. Zakaj rezultat je bil kakor vnaprej preračunan in zamišljen z neko presenetljivo logiko. —

Ko je bila namreč tako človeška narava premagana, sem začutil v sebi ogromno praznoto. Bilo mi je kakor človeku, ki je prebil dan v tovarni sredi oglušujočega ropota strojev in je pod večer naenkrat stopil v gozdno tišino. Vsi organi so bili še usmerjeni v sprejemanje močnih žumov in kar manjkalo jim je nečesa, ko so se znašli sredi molka v naravi. Tako je bil tudi moj organizem še ves napet od vznurkanosti pri zastrupitvi in je tihota, v kateri sem se nenadoma znašel, skoraj mučno delovala name. To tišino je bilo torej treba z nečim izpolniti. Vrgel sem se v študij, v razmišljanja in začuden opazil, da se je bila izvršila v meni neka izprememba. V svoja proučevanja sem namreč zanesel neko aktivno, dinamično sodbo. Kakor slepec, ki je izpregledal, sem se zdel samemu sebi, ki mu je vse novo, kar ga obdaja. Dan za dnem sem odkrival, kako daleč je šla ta izprememba. —

Nekoč sem se v veseli družbi opil. Pri tem sem čutil veliko olajšanje v svoji napetosti. Obšla me je želja, da bi isto še večkrat ponovil. Toda prav tako jasno mi je bilo, da je to ceneno sredstvo blažitve samo prevara. In z največjo lahkoto sem se odločil, da ga ne bom več uporabljal. Spreletelo me je veselje: čutil sem, da sem gospodar nad samim seboj. —

Ko sem kmalu nato šel plezat v planine, sem opazil, da sem postal popolnoma hladen nasproti nevarnosti. Nekaj mi je reklo: Hujše od smrti te ne more doleteti in tej itak ne ubežiš. To je bila Archimedova točka, okrog katere se je začel graditi moj miselni sestav. In ko sem pozneje stopil, kakor sedaj ti, na življenjsko razpotje, sem se zavedel, da me ni niti strah pred bodočnostjo, niti pred tem, kako bom prebil svoj čas. Nekakšen čuden mir je bil v meni in zaupanje vase. Rekel sem si: kdor je prestal tako bolezen, česa naj se še boji? In ko sem se zavedel, da me ne skrbi moja usoda, se mi je zazdelo, da nima smisla živeti dolgočasno življenje vsakdanjosti. Obšla me je želja, da bi tvegala in stavljala na kocko. Tako sem se spustil v nevarno življenje in dobil okus zanj. Vzljubil sem velikopoteznost in eksperiment s samim seboj. Čutil sem, kakor da se je bila odcepila od mojega jaza neka inteligentna inštanca, zadnji vršiček moje zavesti, ki sedaj z nekakšnim sarkastičnim zanimanjem motri kretanje in krotovičenje ostalega organizma. Zdelo

se mi je, kot da gledam z nekega zavarovanega kotička na samega sebe, kakor recimo mačka na miško, in da so temu odcepku moje bolečine prav tako v neko tiho, ironično zabavo, kakor so ji v zabavo moja veselja. In prav malo bi se čudil, če bi mi bil celo moj lastni pogin, gledan skozi to inštanco, v nekakšno svojevrstno spoznavno radost.« —

Umolknil je in Lokar ga je zvedavo pogledal. Krassowitz je sedel še vedno razkoračen na stolu, upirajoč se s komolci ob kolena, in zrl nepremično predse v tla. Njegov obraz je bil napet od močne osredotočenosti. Lokarju se je zdelo, da se je nevidna sila, skrita za besedami tega moža, začela pollaščati njegovih misli in jih sukati v novo, njim do tedaj neznano smer. Ali je bila to moč resnice ali vpliv te tuje osebnosti?

Vprašal je:

»In poznaš kakšno razlago za to izpremembo?«

Komaj viden smehljalj, podoben senci metulja, ki huškne preko travnika, je spreletel Krassowitzovo lice.

Odvrnil je:

»Kateri so zadnji nagibi človeških dejanj, kdo bi to vedel? Ali kolikor globoko more prodreti človek z analitično metodo v svojo notranjost, do tja sem pogledal. Kaj se mi je pokazalo? Ob sleherni nevarnosti, ki sem jo srečal v življenju, sem si dejal: Če si premagal tolikšen naval svojih čustev, kje je še kaj človeškega, česar ne bi z mogel? Ali misliš, da je verjetno, da nisem takrat, ko sem se bil odločil za svoj korak, imel že v sebi nekega motnega vedenja o tej resnici? Če grem po tej poti v svojem spominu nazaj, mi pride do zavesti, da mi je že tedaj, ko sem se odločeval, lebdelo v mislih megleno spoznanje: sprejmi nase enkratno veliko razočaranje in osvobojen boš za vedno prihodnjih razočaranj. Potem še: Hočeš doseči nekaj velikega? Pokaži najprej, čemu se znaš odreči. — In težnja, storiti odločilen korak v življenju, poseči sam v svojo usodo. Zakaj vedeti moraš, da je življenje samó zavedanje bolestnih dražljajev organske materije in smrt uničenje te zavesti. Izločiš električni tok in luč ugasne.« —

»Ti trdiš torej, da si v sebi popolnoma zatrl strah pred smrtjo? Da se ne bojiš več nobene nevarnosti?«

»Popolnoma iskren bom. Že otrok sem občutil življenje kot vulkan in neizrečeno me je grozilo, da bom moral plesati po njem. Strah me je bilo nevarnosti, bal sem se borbe, in že zgodaj me je obšla želja, da bi svojo bojazen premagal. Toda kako? Izzival sem in iskal težavnih položajev. Vendar da bi bil kdaj odločilno posegel z dejanjem v svojo notranjost, za to mi je primanjkovalo priložnosti. Dokler ni prišlo usodno zastrupljenje, dokler nisem občutil neodoljive ljubezni. Nekaj mi je reklo: to je preizkušnja največji nevarnosti, tu se pokaži! Storil sem in izprememba se je izvršila. —

Ali v nočeh, ko stojim pred odločilnimi dejanji ali imam za seboj velike nevarnosti, ki sem jih srečno prestal, me spreletava v sanjah pošastna groza. Znajdem se nekje na vrtu, kot otrok, napadejo me, začnem bežati, noge se mi prilepijo ob tla, ne morem jih premakniti. Strahotna roka seže po meni, stisnem se k tlom kakor ptica, ki jo je zasegel jastreb. Ali pa plezam po navpični steni; noga mi spodrsne, moči mi omagujejo in, viseč med nebom in zemljo na skali, pričakujem,

da strmoglavim v prepad. — Ko se prebudim, si globoko oddahnem. Rečem si: bile so samo sanje. Zakaj v zavestnem stanju me ni ničesar več strah. Kakor da se je bila moja narava po onem koraku preobrnila: Kar je bilo prej spodaj, moje mračne želje po moči in udejstvovanju, je privrelo na vrh. Moj strah pred življenjem, ki me je nekaj obvladoval, se je pogreznil v sanje.« —

Lokarju se je zdelo, kot da mu oni razkriva njegovo lastno notranjost. Mučno ga je spreletelo in nekaj se je uprlo v njem.

Dejal je:

»Kar si storil, je bilo protinaravno, protizakonito, zló. Brezbožno je bilo. Ne bi hotel tičati v tvoji koži.«

Krassowitz ga je ošinil s kratkim pogledom. Čutil je, da so bile Lokarjeve besede kakor zadnji odpor ženske, preden se poda svojemu zapeljivcu. Oči so se mu zaiskrile, ko je dejal:

»In kaj zato, če je bilo moje dejanje protinaravno? Vse, kar je storil človek pomembnega, je storil zoper naturo. Iz spoznanja, da so njegove sile omejene. Od nekod moraš vzeti, da nekam daš. Ciljev je polno, a samo ena glava in eno telo. Gre za vprašanje: kaj je važnejše? Ko si izbral to, si se moral drugemu odreči. Zakaj polovičarji ne pridejo nikamor. Naš narod je bil od nekaj narod polovičarjev in prijateljev kompromisov. Rekli so temu: realna politika. Prav. Strahopetcu ne preostane drugega, kot da se ukloni. Ali enkrat je bilo treba zdrobiti ta omahljivi obroč. Dr. Jug je začel...«

Lokar mu je vpadel v besedo:

»Imenuješ dr. Juga. V njem so vendar merodajni možje že davno spoznali domišljavega prenapeteža, ki je s svojimi teorijami zmedel nekaj nerazsodnih butic, postal žrtev lastnega napuha in na splošno mnogo škodoval in malo koristil...«

»Ne ‚mного škodoval‘, ampak smrt je povzročal s svojimi nauki! Po pravici trde pedagogi, da je bila dobri polovici smrtnih nesreč, ki so se zadnja leta zgodile v planinah, kriva njegova ‚šola‘. Koliko krasnih, mladih življenj nam je šlo v izgubo! In ko je prišlo do bazoviške tragedije, so dejali v stvar posvečeni: ‚Evo! Jugova vzgoja in filozofija!‘ Ali jaz te vprašam: Kdaj je kdo od naših ‚merodajnih mož‘ izrekel eno samo misel, dal samó eno idejo, ki bi bila prožila mladini, najsijajnejši in najizbranejši mladini, polet k takim dejanjem? Ki bi bila pometla iz njih ‚udanost v razmere‘ in jih izzvala, da vzamejo usodo v svoje roke? Ki bi bila v njih premagala strah pred smrtjo? Ta fant, ki si je s petindvajsetimi leti raztreščil glavo, jim jo je dal. Naši ‚merodajni možje‘ so od Prešerna sém mislili, da česar oni ne pripoznajo, ne bo nikdar poznano. Umili so si roke nad dr. Jugom in napravili križ čezenj. Ali njegova misel vrta dalje in razvnema mlada srca. Kdor bo pisal zgodovino naše dobe, bo lahko spregledal ‚merodajne možje‘, tistega, ki je povzročil tolikšno izpremembo v dušah mladine, ne bo mogel prezreti. Zakaj zanj govore živa dejanja. Vsa naša literatura premore en sam stavek (ne bom ga navajal; poznaš ga iz ‚Krsta pri Savici‘), ki pomeni za svoboden narod idejo, ki začenja tam, kjer začno vse velike religije: pri vprašanju življenja in smrti. Tam je bil tudi začetek Jugove filozofije. ‚Prijatelja smrti‘ so ga imenovali ironično. On pa je dejal: ‚Ves naš narod bi moral biti prijatelj smrti. Majhni smo in v

obupnem položaju. Premagali smo otroško dobo in vanjo ne moremo nazaj. Dve poti sta samo: ali ostanemo isti in hlapčujemo, ali se izpremenimo in vzamemo usodo v svoje roke. Zakaj, če nam je že umreti, umrimo častno!« —

*

Petkrat je šel tisto noč Gregor Lokar iz mesta na vrh Gradu in petkrat se je vrnil nazaj med hiše. Kakor da je tisto, kar se je kuhalo v njem, premočno za njegovo šibko telo, ga je gnalo brez prestanka okrog. Nestrpno je čakal migljaja, ki bi mu razodel, kaj mu je storiti, in je že napol veroval, da mu bo dan. Ali migljaja ni bilo. S težko glavo in z izmučenimi udi je naposled prišel domov...

Prihodnji dan je šel ves šibak in potreben zaslombe k Minki, svojemu dekletu. Odleglo mu je; poljubil jo je in ves raznežen položil glavo v njeno naročje. Tam se je čutil varnega pred izkušnjo in pred težkimi mislimi.

Naenkrat je zažvižgal vlak. Lokar je dvignil glavo in napeto prisluhnil. — Ali ne potuje sedaj Simon Krassowitz v svet? Minka mu je pogledala v oči: v njih je bil tuj in temen lesket. Roka, ki mu je šla božajoč skozi lase, je zastala. Srce ji je vztrepetal in ne da bi vedela zakaj, je tiho zajokala. Komaj jo je fant utolažil s poljubi...

V kotu kupeja tretjega razreda je sedel dr. Krassowitz, tesno zavit v popotni plašč, in kakor dremajoč maček strmel skozi polzaprte trepalnice v menjajočo se obliko pokrajine...

Tisti čas je spreletelo Gregorja Lokarja. Zgrabil je za pero in napisal na listič papirja lirično pesem, polno otožnosti in melanholije. Kakor môra je padlo raz njega. Vesel in veder je zopet pogledal v življenje.

ZA PREKMURSKIMI KOLNIKI

JUŠ KOZAK

Miško Kranjec, prekmurski pisatelj

V Kranjčevi veži je ob vratih v kuhinjo nedodelana freska. Naslikan je zastaven kosec z zavihano hlačnico. Razgleduje se po živo pisanem polju, na katerem se pno med temno zeleno deteljo in žoltimi prose-nimi njivami vitki jagnedi. V koscu je Miško portretiral sebe. V izbi visi podoba stare domače hiše, ki jo je naslikal za spomin na prejšnje čase.

Tako živi v Črnskem kotu Velike Pólane, kjer sta z bratom postavila prijazen dom. Iz madžarskih šol, v katerih ni nikoli čul slovenske besede je prišel v Ljubljano in se v zadnjih razredih osnovne šole seznanil s pismenim slovenskim jezikom. V gimnaziji mu je že služil za opis domače zemlje. Novele in črtice so se pričele vrstiti, prekmurski tipi so se v njem prebujali in čakali na vtelesenje. Rodili so se »Težaki«.

Neko jutro mi jih je izročil s svojim tipičnim smehljajem. Težaki so opozorili na svojstvenega in nadarjenega pisatelja. Mesto s političnimi debatami, literarnimi spekulacijami, ki še niso nikoli lepše cvetele, mu je ostalo tuje in se je zadnje leto umaknil v Prekmurje. Kakor je v mestu redkobeseden in tih, tako se doma razživi.

Njegov svet so mehki kolniki pod visokimi jagnedi, temni jelševi logi, prostrani pašniki in plodne njive, valovi Mure in mirice s piškurji, črne

vode pod gostimi krošnjami, visoka ajda in severovzhodni veter, veselje in beda prekmurskega kmeta, človeške usode na tej širni nižini.

Dani se, ko si oprta koso in odhaja neslišno za mehkim kolnikom, po stezi med rosnimi travami na samotno travišče sredi jelševih logov. Od mladosti je vajen spoznavati žvrgolenje tic in sledove živali, ki žive nočno življenje. Uho dovzetno za lirične harmonije slavcev, prisluškuje pevcem v grmovju. Kakor da vse zelenje prepeva. Na vzhodu za lendavskimi goricami vzhaja solnce. Temni logi rde v vrhovih, ob Črncu se pretaka meglica, na travah zableste rose. Zašumelo je nad njim in kosec se je ozrl kvišku. Prhutaje se prenaša štoklja in plava po žabe v mirice. Ko obvisi žareča krogla nad sivo prsteno nižino, je izrezal že lepe redi. Z zadovoljnim nasmehom obriše rosno koso in krene domov, kjer krmi golobe in kokoši. Stopi k ulju in pregleda čebele. Nato se odpeljeta z Lojzom na oddaljeno njivo. Vračata se kesno popoldne. Kadar je dobre volje, nadaljuje s fresko. Včasih ga zvabi Naci na ribe, vsa skrivališča poznata. Na gümlu je vselej pripravljena mreža. Prišla so naročila, novelo sem, novelo tja. Ko vse spi, kleplje Miško na stroju novo novelo, na katero v Ljubljani že čakajo. Kadar mu nižina pričinja presedati in ga obhaja mrka volja, krene v lendavske gorice, kjer imajo tudi Pólanci vinograde, in tam se z Udetom ob dobri rožnati kaplji razživita.

Rodil se je v težaški družini, ki ni imela pedi zemlje; oče se je izgaral do prezgodnje smrti. Težaki pod madžarskim fevdalnim gospodstvom niso poznali demokracije in njenih vzvišenih človečanskih gesel. Le malo so vedeli o socialističnih-demokratskih idejah, o tej organizaciji boljšega delavstva, ki je s svojim plehko pojmovanim internacionalizmom podpirala v naših krajih nemške nacionalistične, v prekmurskih madžarske aspiracije. V Pólani ni odjeknil Krekov krščanski socializem, ki se je vendarle na Dólinškem tu in tam vtihotapil čez mejo. V teh časih visoke zapadne kulturne inflacije so prekmurskemu slovenskemu težaku določali življenje madžarski grofje. Izmozgaval se je kakor njegov španski sotrpin na samostanskih posestvih, furlanski in kalabrijski kolon pred vrati večnega Rima in v deželi znamenitih demokratičnih ideologij, dalmatinski kolon na kršnih jadranskih bregovih, bosanski raja na rodovitnih zemljah poturčenih begov, makedonski čivčija na njivah turškega plemstva in se je zavijal v cunje rumunski kmet v svojih ilovnatih kočah.

Ko je demokracija zorela, niso težaki in koloni razmišljali, da spada lastninska pravica med premičnine. V nedeljah so iskali utehe v božjih hramih in vdano poslušali, da je človek rojen za onostransko življenje. Sredi svetovne vojne se je naenkrat razneslo, da se fevdalna posestva razlaščajo in se tudi kolonom obeta človeško življenje na zemlji. Prekmurje je odprto proti vzhodu. Miško je tedaj doraščal.

Med Hotizo in Muro stoji razpadajoča lesena hišica, ki je postala del najnovejše zgodovine. Ob njej so se zakopali »Slavi« in Tkalčičevi rdeči gardisti, ki so proglasili Prekmurje za slovensko sovjetsko republiko. Prišli so med dva ognja. Iz Madžarske so pošiljali Kunovci rdeče čete nad slovenske boljševice, od Mure so prodirali »Slavi«. V dvodnevni bitki je bila Tkalčičeva armada razbita. Marsikdo, ki se je takrat boril med »rdečimi« gardisti, se je previdno umaknil v tujino in se vrnil kesneje, ko so bili mejniki že zabiti. Prijel je za motiko in pričel obdelovati grudo.

Prebliski svetovnih dogajanj so vznemirili prekmursko zemljo, ki je ležala v struji svetovne revolucije. Zdramile so se vpokojene sile, vsekrižem so padle ideje, ki niso več zamrle, temveč vzbudile nekaj, kar sliči gveščanju. Agrarna reforma je razplamtela ljubezen do lastnine in zemlje, sprožila je nove probleme. Kmetiški in težaški sinovi so prišli v šole, Prekmurje je pričelo živeti iz sebe. Sodoživljalo je inflacijo, veliko krizo, agrarno stisko, prvi poraz progresivnega razrednega gibanja, prebujenje svoje reformacije in plimo katoliške akcije. Polagoma zmaguje zavest, da je skupna slovenska usoda tudi usoda Prekmurcev.

Mladi prekmurski filolog Vilko Novak pregleduje prekmursko pisateljstvo v svoji spomenici Števanu Kūharju. »V 200 letaj je izišlo precimoljitenih, šolskih, pesmarskih i drugih knjig pa novin v našem narečji. Naj se ti spomenémo s samo z naših najznamenitejših pisatelov: farara Števan Kūzmič i Janoš Kardoš, plebanoša Mikloš Kūzmič i Jožef Košič. Ali knjige starejših pisatelov so bole na reci prišle med lūdi. Ar so tudi vogrske šole slabe bilé, se je v našoj krajini malo čtelo.

Gde je pa okoli začétká začétká 20-ga stoletja vogrsko šolstvo čiduže bole začnólo razširjávati med slovenskim narodom vogrščino i preprávlati slovensko reč — te se je zdigno v Slovenskoj krajini mož, ki je začno velko delo. Bio je dr. Franc Ivanócy (1857 do 1913). Da bi dao svojemi narodi v roke dobro čtenjé i ga očuvao pred vogrščinov, je Ivanocy dao s svojimi vučenicami našemi lūdstvi slovenski kalendár 1904. Sledkar je stoga zraseo Marijin list i Novine. Med katoličanci, posebno na Dólin-skóm, se je s tem močno razširilo slovensko čtenjé. Pri tom velkom, lepom deli si je zaslūžo posebno diko Števan Kūhar, šteroga spomin letos, ob petdesetletnici njegovega rojstva, počástimo!

Beltinska fara je bila od negda slovensko čütéča. Dála nam je pisatelja J. Košiča, plebanoša Ivana Bašo, pesnika Miroslava — Jožefa Bašo.«

Pólsanska, prej podružnica turniške fare, je dala novodobnega pisatelja, ki oplaja slovenski književni jezik s prekmurskim besednim zakladom.

Miško Kranjec je že preživel lirično eksplozivno rast in pričel spoznavati, da je umetnina povezana s trdim delom in globokim študijem. Pisateljstvo mu je postalo življenjski poklic. Pred njim se razteza kolnik, ki pelje življenjskim globinam nasproti.

Šolal se je v domači in svetovni literaturi, v dobi, ko so se z dnem menjavale umetnostne struje, in je življenje posiljevalo pisatelja. Politični, etični, miselni in socialni problemi so pričeli odrivati estetske vidike. Pisatelj je občutil, da ne more življenja več opazovati od strani, zavedel se je svoje odgovornosti pred sočlovekom in se pričel uvrščati med borce, reformatorje. Mlada umetnost je preživljala krizo svojega »aktivizma«, ki je proglašal pisatelja za sprejemno in oddajno anteno med ljudskimi množicami. Dogajalo se je, da se literatura marsikdaj ni razlikovala od dnevniškega uvodnika ali pa je izpričevala nervozne drhtljaje razbolelih živcev. Bojevniki so pogosto pozabljali na nujne zakone, da bi morala umetnost oblikovati človeško življenje, vplivati na sočloveka z umetniško neposrednostjo in ne s programatičnimi gesli. Vsi revolucijski poskusi in poudarjana gesla »nove stvarnosti, religiozne, socialne« umetnosti, so imeli vendar le skupno podtalno osnovo: povratek k prvobitnosti, ljudski izvornosti in človeški skupnosti.

Pri Mišku Kranjcu se ne sili v ospredje programatičnost, njegovo delo izpričuje umetniško in življenjsko resničnost. Po svojem prvencu »Pred-

mestju«, v katerem mu snov in njeni življenjski problemi niso zaživel v umetniških podobah, se je vrnil tja, kjer je po rojstvu in miselnosti tesno povezan s človeško usodo. Prekmurska zemlja in njeni socialni problemi so v njegovih stvaritvah prešli v človeško zavest. Prekmurški ljudje se uvrščajo med opise slovenskega človeka in dopolnjujejo našo skupnost. Poglobljeni realizem je obudil tipe slovenskega kmeta, ki se po dolgem času pojavlja zopet v naši literaturi v vsej svoji resničnosti. Njegovo pero ne opisuje napetih dogodkov, nervoznih dialogov, temveč razpreda s sugestivno mirnostjo usode.

Še na drugo važno značilnost, ki se dandanes v literaturi skoraj ne omenja več, je treba opozoriti. Kranjčevo delo odkriva globoko in pravično ljubezen do človeka, ne idealiziranega, temveč takšnega kakršen je. Pisateljevo opazovanje življenja in njegov socialni odnos do človeka potrjujeta, da se razvija v novodobnega socialnega pisatelja.

V opisovanju prekmurske zemlje, človeškega življenja se za enkrat izmenjavata lirik in epik. Osredni problem: ljubezen do zemlje se razodeva v globoko občutenih liričnih črticah in novelah, kakor so »Večer na vasi«, »Pomlad«, »Na valovih Mure«, v realistično zasnovanih in kesneje idealiziranih tipih »Težakov«. V doslej najdaljši povesti »Življenju« se je lirik razbohotal v škodo realistično-epični zasnovi. Z močnejšim epičnim poudarkom so napisane novele »Noč na Poljani«, »Obisk pri Dominkovih«, »Zgodba o dveh devicah«, »Ljubezen Heli Weiszove«, »Usoda Tinča Raščana«, »Sreča na vasi« in druge, v katerih se osredni motiv: ljubezen do zemlje prepleta z objektivnimi npravstvenimi problemi. V novelah »Jakob Sobočan« in »Kati Kustecova«, v najnovejši fazi svojega razvoja se epik vedno bolj pogloblja in približuje umetniški dograjenosti. V življenju Kustecove Kate mu je uspelo, da je oblikoval tisto iracionalno neznanko v človeku, ki se odteguje strokovni psihološki analizi.

Nihče ne more tajiti svojstvenosti njegovega epičnega stila, v katerem se odraža ondotna zemlja, ki je na zunaj enolična, a se od blizu vsak hip izpreminja in se vitki jagnedi pno iz tal kakor zakoreninjene misli. Skrivnost stila, v katerem se zgošča življenje v podobe, je dana pisatelju ob rojstvu. Organična povezanost Kranjčevega snovanja s samorodno rastjo iz rodne prsti povzroča tisto neskladnost med književnim in njegovim jezikom, ki je docela ne bo nikoli zabrisal, kajti v istem hipu, ko pisatelju zaživi človeški lik, se mu že oblikuje njegova usoda v domači rodni besedi. Toda pozabiti ne sme, da mu je določena naloga, ustvariti prehod med prekmurščino in književno slovenščino.

Ko je Miško Kranjec, ki je vstopil v literaturo kot sin težaške družine, pokazal, da bo življenje opisoval po svoje, so se oglasili nergači. Nekateri mu očitajo, da njegova ljubezen do zemlje ne pozna etosa, drugi se prerekajo s snovjo, ki jo zajema pisatelj v svoji najbližji okolici in se zmrdujejo nad »nelepo« realistično resničnostjo notranjega človeka in njegovega življenja. Marsikdo pogreša folkloro, ta oporeka, da ni progresiven, oni, da ne pozna idealizma in ne povzdiguje človeka k bogu. Pač umetnikova usoda, zaradi katere je bil in bo suveren.

Lirične variacije do Turnišča

Za cerkvijo se je zlatilo nebo, v visokih vrhovih jagnedi se je razločila sleherna vejica. Na razkopani njivi onstran kolnika so se razpredale

rosne pajčevine. V svežem jutru so bila okna še vsa zasopla. Gospodar se je pred durmi oziral v sinje nebo, na katerem je bledel zadnji krajec.

Lojz je pokladal živini, mati so se ukvarjali z delom pri hlevu, ker jim zadrega čez dan ne dopušča časa za zamudne opravke. Nove lesene stene je bilo treba ometati pred zimo. Prva plast — blato iz prahu in slame — se je v solčnih dneh že dobro osušilo. Mati so zmesili za drugo plast vodo, prah in pleve v blato ter ometali steno. Nato so jo zgladili z dlanjo, kakor bi jo zlikali. Kesneje se stavba prebeli, hiše ponavadi dvakrat na leto. Taki domovi vzdrže trideset do štirideset let.

Izmed hiš, v katerih prebivajo slovenski ljudje so edino krste še bolj preproste.

Pri zajtrku smo z gospo računali kilometre, katere smo se namenili čez dan prehodili. Kakor smo preštevali in upoštevali bližnjice, okoli petdeset jih je ostalo. Ko je gospa neusmiljeno prekinila Nacijevu sladko, jutrnje preteganje, smo stopili na kolnik.

V senci med mladimi jelšami je bila mehka prst še vlažna. Hodili smo neslišno po sivih tleh. Na listih so visele debele rose, v dremotične sence med gostim drevjem ob kolniku je prodiral jutrnji sij. Spomladi in poleti poganja v teh sencah pisano cvetje, ki v zgodnji jeseni hitro ovne. Kolnik je bil prazen, naši pogledi so se upirali v daljo.

Potem je obviselo solnce na nebu. Rose so zalesketale, sence na kolniku so se zdramile. Visoko nad nami se je razpenjalo bleščeče nebo. Tedaj je zapihal severovzhodnik, da smo čutili njegov dih na licih. V svetlih višinah je nosil bele meglice proti Muri.

Prikazale so se visoke jelše. Naci jih je pozorno ogledoval in obžaloval, da je za ptice že prekesno. Poleti pojejo slavci ob njivah, kolnikih in potokih. Med jelšami se preganjajo vuge, hupkači (smrdokavre), pisane srake in še druge, katerim ne ve imen. Premurski otroci se uče že v mladosti istikati za gnezdi, pno se v visoke jelše, na katerih preskušajo svojo drznost, ko se vésijo na prožnih vrhovih med nebom in zemljo. Najljubše so jim mlade srake in še posebno jastrebi, ki so tako debeli, da jim počí zadnjica, če padejo iz gnezda na zemljo. Napol oskubene pečejo v logih.

Otroška fantazija se do svoje prve ljubezni ogreva za drame, komedije in ne za liriko.

Senca se je umikala, polovico kolnika je že oblikovalo solnce. Log se je pričel réditi, nekaj časa smo prestopali posamezne sence, nakar smo se nenadno znašli v solncu. Na obeh straneh se je širila svetla ravan, odprta do obzorja, kjer se je zelena poljana stikala z bleščečim nebom. Tu in tam se je prikazoval temen log, je samotaril vitki jagned ali žilavi brest. Včasih je zapirala razgled koruza, visoka do tri metre. Nad belo ajdo je šumelo življenje. Čutil sem, kako se mi ob vsakem koraku od-tiska noga na mehkem kolniku. Severovzhodnik nam je še vedno pihal nasproti in lahko so šušтели koruzni listi v solčni tišini. Počasi se je zibal voz od severa. Krave so postajale in zopet potegnile. Zdaj jih je osvetlilo solnce, potem so se zopet premikale skozi senco. Razdalja se je polagoma krčila, razločili smo že voznika, visokega človeka s tipičnim ozkim in bledim obrazom. Ozrl se je na nas, ki smo hiteli mimo in spoštljivo pozdravil. Zaškripala so ojesa in voz je bil za nami. — Na njivo se pelje. Zavil bo na kolnike, ki jih oko ne loči med travo in bo izginil

med visoko koruzo. V večernih zarjah se bo prav tako počasi vračal in krave bodo lovile severovzhodnik v široke nosnice.

Kolnik se zavija, veter piha v bok, toda podoba se ne izpremeni. Tu ajda, tam koruza, razgrebena njiva, žolto proso, zelnate glave, med njivami široki pašniki in sredi njih ozke temne sence pod visokimi drevesi. Na desni se pojavljajo med drevjem in grmovjem beli zidovi: Brezovica. Iz vasi se nam približujejo ljudje, pa se ne srečamo, ker smo zapustili kolnik in ubrali bližnjico med pašniki in njivami.

Zemlja se ponekod že pripravlja, da se odpočije. Kjer so izkopali krompir, se suši siva prst v solnčni pripeki in mežikajo med razpokami drobne oči poljskih miši. Strpljivo oddajajo trde grude poslednje plodne sokove plevelu in osatu, toda zemlja se že zapira, kemični stroji zastajajo. Videti je, kakor bi se vsa odvečna moč odtekala na druge njive pod ajdo in koruzo. Odkar smo zapustili kolnik, se potapljam v cvetju in zelenju. Na ozki stezi se zvrščamo zapored. Vlasti sega cvetoča ajda do pasu, stegne roko in ne doseže koruznih vršičkov. V vetru in od notranjega veselja rde obrazi.

Odkod velika notranja radost? To je lirika. Dotik z zemljo in sproščenost sredi plodne narave jo izzivata. Nikjer ni videti človeka, toda čutiš ga povsod. Slutiš njegov napor, s katerim je razoral brazde, gledaš mišičasto roko, ki je razmetavala semena, osem sivih nog pod stasitima kravama, vpreženima v brano. Vsiljuje se ti privid, kako je drsala spodrecana kmečka deklina z golimi kolena po mehki prsti, jo rahljala z oblimi dlanmi, kazala od solnca zagorela meča in ji je curjal pot po vročem vratu v jamice med spetimi grudi.

Po mestnih ulicah se odražajo ljudski napor, miselni in nagonski, volja do življenja v kamenitih stavbah, nepremičnih arhitektonskih linijah, v strojih in bleščeči igri mrzlih električnih luči, zunaj, sredi pašnikov in njiv omamlja človeka barvita rast, ki se razvija po pragonjskih zakonih v boju za svoje življenje. Ob vsakem koraku se odkrivajo človeškim očem misteriji smrti in življenja, v katerih se oplajajo milijoni cvetov, dozorevajo nabrekli sadovi, poganjajo blede zelene brstike, se oblezujejo in sprijemajo gliste, obletavajo žvrgoleče tice, se naskakuje strastna žival in se v nespolnih spajanjih združujejo anorganske snovi. V sivi prsti, ki vpija njihov pot, se poznajo odtisi človeških teles. Strastna življenjska volja, ta nerazumljiva usoda vsega kar živi se razodeva v prvobitnih podobah lepote, ki vznemirja človekovo spolnost, katera se sprošča v liričnem navdihu.

Pólaneci se ponašajo s svojimi polji in se lahko. V prekmurski nižini negujejo zemljo malokje tako pristrčno in jo obdelujejo s podobno ljubeznijo.

Trije ljudje so se zarili v nižino. Nikamor več ne vidijo, le nebo nad seboj in zelenje okrog sebe.

Steza pelje po močvirnih tleh skozi mlado jelševje. Ženska je preračunljiva tudi v liričnih ganotjih. Vlasta se je v senci domislila deževnih dni, kadar lije curkoma in se zemlja zmehta. Ugiba, kako se blato lepi na človeka. Naci tolaži, da je dolgotrajno deževje v Prekmurju redko, tudi se zemlja rada suši, ker je vetrovno. Najhuje je pozimi ali spomladi, kadar pritisne odmeška in so posamezne vasi odrezane druga od druge. Ob poplavih narastejo potoki, Mura prestopi bregove, se sprostre do Hotize in trga zemljo.

Vode spadajo med prekmurske življenjske probleme. Vsakoletne poplave in suše opozarjajo zaman, da bi bile urejene rečne struge in novi prekopi, — ker je zemlja preslabo namočena — tako krvavo potrebni kakor nove železniške zveze.

Kadar lije, se izpremeni pokrajinska lepota v grozo. Ljudje tiče v hišah, svetijo malo in legajo zgodaj spat. Človek se z nejevoljo prebudi, zunaj pada dež. Nebo se pošastno poniža do zemlje. Opoldne se prikaže za oknom sivo lice, ki obupno strmi v curke. Sredi nočne tišine se čujejo vzdih, toda zunaj pada enakomerno brez prestanka.

Deževni pomenki mi vzbujajo lirično tesnobo: »V tesni ječi se človek upira, jetniku sredi odprtega sveta poidejo vse moči.«

Od Turnišča do Bogojine

Iz goščave smo stopili zopet v solnce in pozabili mračen privid. Med jelšami so se prikazali ljudje. Prihajali so iz Nedelice in spešili med njivami v Turnišče. Ženam in možem, ki so se že vračali je solnce oblikovalo bledikaste obraze. Srednja rast je prevladovala, toda med gručami so se videle tudi visoke in žilave postave. Ljudje so hodili hitreje, njihovi koraki so bili prožnejši, kakor pri nas v hribovitem svetu. Na prsih in v gumbnicah so jim lesketale svetinjice Marijine družbe.

V zgodnji jutrnji uri smo po poljski bližnjici zavili k cerkvi, okoli katere so se zbirale množice iz bližnjih in oddaljenih vasi. Turnišče je bila prej velika fara, kamor so vodile ceste in kolniki iz vzhodnih vasi na Dólinškem. Semkaj so prihajali kmetje na sejme in k svečanim božjim službam. V novejših časih se je pólanska podružnica osamosvojila v faro. Toda Turnišče je še vedno središnji kraj na gorenjem Dólinškem, ne več vas ampak trg, kjer se vrše veliki sejmi, cerkveni shodi in je življenje bolj razgibano kakor v drugih nižinskih vaseh.

Na solnčni trati so stali moški in čakali, da bi se zvrstili v cerkvi. Posamezni so se pripeljali z vozovi, številnejša so bila kolesa, prislonjena k zidu v senci. Pred cerkvijo pod staro lipo so se ob stojnicah zbirale ženske, povečini v svetlih oblekah. V prostorni, toda goli novi cerkvi, prizidani k stari so se gnetli verniki. Dišalo je po kadilu in potu, množica je vsak hip naraščala, pritekala je pod obokanim prehodom iz stare cerkve, kjer so se ljudje izpovedovali. Vstopili smo v staro cerkev. V teh tihih prostorih so osvetlevali žarki harmonično baročno arhitekturo in stariške skulpture. Pri vratih so v poltemi poklekovali moški in ženske pred izpovednicami, katerih je bilo pre malo za tolikšno množico. Tako je sedel duhovnik tudi v dolgi klopi in prisluškoval na hitro sredi gneče, kar so mu zemljani zaupljivo šepetali v uho. Med starinskimi zidovi je plaval spokorniški duh nad odkritimi glavami in zavezanimi rutami.

Onstran ceste je stala pritlična krčma na stežaj odprta. Ob dolgih mizah so pred točilnico sedeli redki pivci. Krčmar je pripravljajl za drugi dan in se brižno razgovarjal o skupičku in cenah.

Od severa so po prašni, široki cesti med vrstami zidanih hiš prihajali praznično oblečeni verniki; nekateri so vozili s seboj ogrodge za stojnice. Sredi ceste je nastala zapreka. Kmet, ki se je pravkar pripeljal, je ustavil konja in barantal za mladega pujska. Žival se je izmuznila, begala med ljudmi in se drla na vse pretege, ko so jo vjeli in pričeli potiskati na voz. Najbrže je slutila, da se njenemu življenju približuje konec in bo že

drugi dan oblita z mastjo dišala pred cerkvijo in vabila vernike k stojnici.

Dólinko se je pripravljalo za svečani evharistični shod v Turnišču na dan Male Gospojnice. Ko smo se popoldne vračali skozi Beltince, je pričakovalo ljudstvo lavantinskega škofa. Mesto konjenikov se je zbralo krdelo fantov na okrašenih kolesih. Nosili so klobuke ozaljšane s svetinjcami, zelenimi in žoltimi pentljami; papirne zastavice so plapolale na ročajih in poniklanih prečkah koles. Drugo jutro me je prebudilo navsezgodaj pobožno petje. Iz vseh dolenjih vasi so se vile procesije proti Turnišču. V hladnem jutru so romale množice otrok, žena in moških med razkopanimi njivami, z molki v rokah in z zaprašeniimi čevlji, ki so se jim v jutrnji rosi zmočili. Spotoma vstopajoči so se posmihavali znancem, ženske so se na hitro ogledovale, kako se je katera oblekla. Procesija je od vasi do vasi naraščala. Tako so se v tisti uri premikale po vseh kolnikih in cestah procesije proti Turnišču.

Tisoč let že romajo procesije zemljanov za križem, ki je postal simbol človeškega življenja in odrešenja. Ta križ stoji lesen ob vaških cestah, med njivami in polji, na razpotjih v gozdu, železen ali bakren na cerkvenih zvonikih, pozlačen na kupoli sv. Petra v Rimu, visi z demanti in dragulji okrašen na prsih poglavarjev katoliške cerkve. Od tistih časov, ko ga je stesal preprosti jeruzalemski tesar, da so veliki duhovniki in farizeji v zaščiti rimskih sulic na njem križali Kristusa, ki je oznanjal novo socialno in duhovno vero, so ga umetniki vseh časov rezbarili iz najdragocenejših kovin in kosti. Tajno znamenje prvih mučenicov je postalo nadzemska moč, ki podeljuje blagoslov vsem posvetnim oblastem.

Tisoč let je bila dolga pot za zemljana, ki je nekoč v teh gozdovih z ubojem poplačal umor, ki je terjal za izgubljeno roko ali zapeljano ženo dobro kravo mlekarico, molil solnce in z brestovim kolcem prebadal človeka-volkodlaka, da je doumel izvirni greh, se zavedel, kako ga je sin človekov s svojim trpljenjem odrešil na križu in mu odprl pot v večno izveličanje. Vprašanje, če je doumel? Najbrže še danes ne razume verskih skrivnosti svete Trojice, se nikoli ne domisli, da mu je žena rodila z izvirnim grehom obremenjenega sina in se trka pri povzdigovanju na prsi brez zavesti in občutja, da se v mašnikovih rokah izpreminjata kruh in vino. Toda katoliška cerkev je zanj nravstvena oblast, s posvetno in nadzemsko močjo, katere se boji in jo spoštuje, ker mu pod kaznijo večnega pogubljenja čuva imovino in življenje ter hrani v svojih rokah ključ njegove onostranske usode. O Božiču in Veliki noči mu je božja resnica bližja. Tedaj obuja spomine na človeka, ki se je zanj rodil, zaradi svoje ljubezni do sočloveka trpel in bil zaradi nje križan od gosposke.

Tisoč let obiskuje cerkvene shode, sprejema svetotajstva, se pomenuje pred cerkvijo o letini in cenah, sklepa goljufive kupčije, se kesa, kolje prašiča in ga zaliva z vinom, se objema v grmovju, da mu strastna kri rdeči oči. Ne čuti, da še ni postal kristjan, ampak le katoličan, ter se pokorava verskemu občestvu kakor plugu, s katerim orje zemljo.

Gruča žensk je drobila mimo židovske trgovine, pred katero so postavali ljudje in žandarji. Hiše so večje kakor v ostalih vaseh, so zidane in primaknjene k prašni cesti. Trgovina in promet sta izpodrinila vaško idilo. Na koncu vasi so nad cesto obesili pozdravni napis ne na mlaje, ker ni smrek, ampak na dva bresta, ki so ju prepletli z bornim zelenjem

in okrasili s papirnimi girlandami. Hiše so se pričele odmikati od ceste, ki se je zavila zopet v log in senco.

V Črenšovcih, na južnem Dólskem živi Klekl, prekmurski duhovni voditelj, ki izdaja in ureja »Novine« in »Marijin list«, oba v prekmurščini. Sinu prekmurske zemlje je versko občestvo ognjišče morale in nrvstvenosti. Modernizaciji, književni slovenščini, socialnim in političnim katoliškim organizacijam se upira. Zato prekmursko ljudstvo ne pozna slovenskega in svetskega bojnega klerikalizma.

Kleklava konservativnost in globoko poznavanje ljudskega značaja vodita množice z magično močjo. Vera mu služi v boju z nasprotniki, njegova ljudska vzgoja je drastična in se oslanja na nrvstvena načela.

Ko so prosili duhovnika, da bi jim dovolil igrati »Desetega brata«, je pršeno zavrnil s tipičnim odgovorom: »Lanski cerkveni shod mi je prinesel tri nezakonske otroke in zdaj bi radi igrali še ‚Desetega brata‘.«

Na poti po prekmurski zemlji Klekla nisem spoznal, vendar sem povsod sledil vplive njegove osebnosti. Kleklava statičnost se mi zdi odkritosrčna in obenem tipična za sodobno pojmovanje narodnih in duhovnih problemov, v časih, ko ideje ne morejo prehiteti naravnega razvoja.

V jelševih vrhovih je šušljal veter, senčni logi so postajali enolični, vsak posebe je med pogovorom tiho presojal dolžino ravne ceste.

»Katolicizem postaja v dobah reakcije naravnost sugestiven.«

»Razumljivo, vera teši človeka v stiski, razvnama njegovo fantazijo in čut za lepoto.«

»Bistvo elastične katoliške uravnovešenosti, v obrambi in borbi je najbolje pogodil mož, ki je pred kratkim zapisal: ‚katoličan je vedno sodoben, včeraj, danes, jutri, zato, ker je v prvi vrsti veren. Seveda, če ni veren potem ga mora biti strah med idejnimi zmedami, ki se javljajo ob straneh ravne poti krščanstva.‘«

Za hrbtom se mi posmehujejo, češ da prinašam v Prekmurje citate.

Nenadno, ne da bi opazili smo zavili v tiho vas, Rankovce. V zatišju med gostim drevjem je stal zapuščen lesen stolp, arhitektonično docela sličen holandskim mlinom na veter brez lopat. Skozi trohneči les smo razločili v njem starinski zvon, ki oznanja vaščanom poldne in uro večernic, ker nima vas lastne cerkve. Na koncu vasi pred krčmo s širokim lesenim hodnikom ob prostranem dvorišču se je zavila cesta proti Dobrovniku. Uprli smo se proti vetru.

Na bregu Lendave, ki se kalna pretaka v urejeni strugi, je pletel pastir koš. Onstran vode so se na solčnih pašnikih pasle stasite krave. V dalji na obzorju smo zagledali položna pobočja. Kolnik se je odcepil od široke ceste in se raven za uro hoda razpotegnil preko nižine. Samotni gozd je stal sredi nižine. Kakor obzidje je zapiralo gosto drevje s temnimi krošnjami notranjost. Ti molčeci gozdovi so skrivnostni in mračni. Jata škorceve je vzletela, se razpršila v solncu in se zopet zbrala v gozdni bližini. Najmanj tristo se jih je poskrilo na pašniku. Oči niso več razločevale samotnih brestov in razkopanih njiv, širna nižina, po kateri smo se premikali se je od vzhoda do zahoda prelila v zeleno ploskev, obrito od solnca, svetlejšo, tam temnejšo. V nebesni modrini so viseli beli oblaki nad cvetočimi ajdami. Mimo nas je veter vklanjal trave.

Tla se polagoma izpreminjajo, zdaj in zdaj se pokaže kamen med prahom. Koruza je nižja in ajda redkejša. Na zelnikih se ukvarjajo ljudje, ki so pravkar dospeli iz vasi. Proti jugu so Filovci odprti in dvorišča

pred prvimi hišami so pašniki, katerih noben plot ne ograja. Drevje senči šele notranje ulice. Vaški trgovec opozarja z napisom, da sprejema žito za blago. Živahno je na vasi. Srečujemo otroke, ženske, katerim se nikamor ne mudi. Ogledujemo se in presojava. V notranjost do značaja, do misli ne morem pronikniti. Čutim, da gledam le zemljo, razmišljam o problemih, ki mi kažejo zunanje lice, toda živega življenja se ne dotaknem. Prehitro me nese pot.

Ustavimo se pred visokim plotom, za katerim stoji prijazen dom. Stanovanjski del je pokrit z opeko, pobeljeni zidovi blešče v solncu, da vznemirjajo oči. Vežni napušč* podpirajo preprosti stebri, okoli katerih so na stopnicah in predzidkih razpostavljeni lončki z živopisanimi cveticami. Kmetiške roke skrbno negujejo dom. V kotu med stanovanjskim in gospodarskim delom hiše se suše na solncu v dolgih vrstah novi lonci. Gospodar nas je ugledal in se prikaže na vratih. Zvemo, da je predsednik lončarske zadruga, ki šteje dosti članov v Filovcih in okoliških vaseh. V tesni delavnici, kjer je prostora komaj za dva, oblikuje lonce brez modelov in ustvarja na oko, po potrebi. Z očitnim ponosom razkazuje skledo, katero je pred dnevi naročil kmet za odcejanje solate, in je zanjo šele izumil obliko.

Skozi ozke senčne ulice zavijemo iz vasi. Pri zadnji hiši na travniku žume čebele pred starinskimi ulji.

Položna pobočja goric se primaknejo. Razločujemo hišice v rebri, brajde in tihe zelene drage. Tla postajajo napeta in trša. Ob vznožju se svetlika velika snežno bela stavba. Bogojanska cerkev.

Sredi travnika me prešine spomin na trpko, neusmiljeno resnico: »Veliki prevrati se v življenju narodov izvedejo le z nasiljem.« Spremljevalca začudeno molčita. Ne mika me, da bi razlagal besede. Tisti hip sem mislil na vse, na starinski ulj, na hiše iz blata, na Turnišče, na obdelane njive in óslisce, na bregove, ki jih trga Mura, na gosposko zemljo in žene, ki služijo v Franciji, na skledo za odcejanje solate. (Konec prihodnjič)

FREYSGODE HRAFNKEL

Nordijska saga

(Konec)

XIII

Nato jašejo vsi po isti poti, dokler ne dosepejo ob jutranjem svitu do Ledeniške doline. Jahajo preko rečnega mostu, to je bilo onega jutra, ko je bilo določeno, da mora biti razglašena izvršilna sodba.

Tedaj vpraša Thorgeir, kako bi najsigurneje nepričakovano dospeli. Sam pravi, da bo to že svetoval.

Takoj zavije stran od poti in jaha po skalnatem pomolu vzdolž gorskega grebena med Hrafnklovo dolino in Ledeniško dolino, vse dotlej, dokler dosepejo pod hrib, pod katerim leži Glavni dvor. Tam se vijejo travnati pasovi navzgor do goljave, proti dolini pa je strm prepad in tam spodaj leži dvor.

Tu se dvigne Sam iz sedla in govori: »Izpustimo sedaj naše konje, dvajset mož naj jih čuva. Naš šestdeset pa naj teče do dvora. Domnevam, da je malo mož na nogah.«

* Prekmurci mu pravijo: šotor.

Tako so storili in ta kraj se odslej imenuje Konjščica.

Hiteli so k dvoru. Čas vstajanja je bil že minul, a ljudje tukaj še niso bili vstali.

S palicami so suvali v vrata in stekli v hišo. Hrafinkel je ležal na svojem ležišču. Zgrabili so njega in vse njegove domačine, ki so bili sposobni, da bi nosili orožje. Žene in otroke so pognali v neko hišo.

Na ograjenem travniku je stala shramba. Od te je molel do stene spalne stanovanjske hiše sušilni drog. Tja so peljali Hrafinkla in njegove ljudi. Ponujal jim je zase in za njegove ljudi mnogo denarja. Toda ker s tem ni ničesar dosegel, je prosil za življenje svojih ljudi: »— kajti oni vam niso prizadejali nikake krivice. Toda zame ni nikaka sramota če me umorite. Saj se vam tudi ne ustavljam. Toda nasprotujem mučenjem. Ta vam niso v čast.«

Thorkel je govoril: »Slišali smo, da si malo prizanašal svojim sovražnikom in dobro je, da to danes občutiš na lastni koži.«

Nato so pograbili Hrafinkla in njegove ljudi in so jim zvezali roke na hrbtih. Vlomili so nato v shrambo in so raz klinov sneli vrvi. Nato so vzeli svoje nože in so možem zvrtili za kitami pri petah luknje, napeljali so skozi nje vrvi, vrgli so jih preko droga in so tako obesili osem mož.

Tedaj je govoril Thorgeir: »Sedaj se vam je tako zgodilo, Hrafinkel, kakor ste zaslužili in vendar se ti je najbrže zdelo nemogoče, da bi od enega samega moža doživel toliko sramoto.

»Toda kaj boš sedaj storil, Thorkel? Boš li sedel tu pri Hrafinklu in jih boš stražil ali pa boš z menoj in s Samom zapustil dvor in razglasil izvršilno sodbo na peščenem griču, kjer ni niti njive ne travnika, ki je oddaljen za streljaj?«

To se je moralo zgoditi ob uri, ko stoji solnce popolnoma na jugu.

Thorkel je odgovoril: »Sedel bom tu pri Hrafinklu. To je najudobneje.«

Tedaj sta Sam in Thorgeir odšla in razglasila izvršilno sodbo. Nato sta se povrnili, snela sta Hrafinkla in njegove može in jih posadila na travnik.

Tedaj jim je kri zalila oči.

Sedaj je govoril Thorgeir Samu, naj postopa s Hrafinklom, kakor se mu zdi prav: »— kajti zdi se mi, da ga bo sedaj lahko obdelavati.«

Sam je nato odgovoril: »Dvoje pogojev ti stavim, Hrafinkel, prvi je ta, da bomo odpeljali tebe in tvoje može, ki jih bom odbral, od dvora in jih bomo usmrtili. Ker pa imaš skrbeti za zelo mnogo ljudi, ti bom dovolil, da skrbiš zanje. Toda če hočeš ohraniti svoje življenje, tedaj z vsem svojim objem zapusti Glavni dvor in vzemi le toliko denarja, kakor ti ga bom dovolil in to bo zelo malo. Jaz pa bom prevzel tvoj dvor in vse tvoje poglavarstvo. Niti ti, niti tvoji potomci se ne bodo smeli nikdar sklicevati na kake pravice do njega. Tudi ne smeš stanovati v bližini, marveč proti vzhodu v pokrajini Porečja. Podati mi moraš svojo roko, da sprejemaš moje pogoje.«

Hrafinkel je govoril: »Marsikomu bi bila ljubša hitrejša smrt, kakor taka ponižanja. Toda z menoj je tako, kakor z mnogimi drugimi, da si, če morem, izberem življenje. Storim to predvsem zaradi svojih sinov. Kajti slabo bi bilo z njihovo vzgojo, če bi sedaj umrl.«

Tedaj so Hrafnkla razvezali in uklonil se je Samovi sodbi. Sam je dal Hrafnklu le toliko denarja, kolikor se mu je zdelo potrebno in to je bilo zelo malo. Hrafnkel je obdržal svoje kopje, nikakega drugega orožja.

Tega dne je Hrafnkel z vsem svojim osebjem zapustil Glavni dvor.

Tedaj je Thorkel rekel Samu: »Ne vem, zakaj si to storil. Sam se boš najbolj kesal, da si podaril Hrafnklu življenje.«

Sam je dejal, potem se je tako pač moralo zgoditi.

XIV

Hrafnkel je sedaj znosil svoje imetje proti vzhodu v pokrajino Porečja in preko Porečja vzhodno od Jezerske reke.

Na koncu jezera je stal majhen dvor, ki se je imenoval Zapornica. To zemljo je kupil Hrafnkel na upanje, kajti denarja ni imel več, kakor za najnujnejše hišno orodje.

Mnogo so govorili o tem, kako je propadel njegov napuh in marsikdo se je spominjal starega pregovora: »Napuh ima kratko življenje!«

Bila je velika gozdnata pokrajina, ampak hiše so bile razpadle in zato je zemljo cenó kupil. Toda Hrafnkel ni gledal na denar. Podiral je gozd, kajti velik je bil, in tam je zgradil ponosen dvor, ki se od tedaj imenuje Hrafnklovo. Odslej je veljal vedno za dobro posestvo.

Prvo leto je Hrafnkel tam živel ob velikem pomanjkanju. Živel je po večini od rib. Trdo je delal, medtem ko so postavljali dvor.

Prve zime je vzredil teleta in koze. Šlo mu je po sreči, kajti skoraj vsaka žival, ki jo je redil, je ostala pri življenju. Skoraj bi bili lahko dejali, da je imela sleherna žival dvoje glav.

To poletje je bil lov v Jezerski reki bogat. Zato se je ljudem v pokrajini dobro godilo in tako je bilo vsako poletje.

XV

Sam je po Hrafnklu stanoval na Glavnem dvoru in je potem priredil veliko pojedino in je povabil vse, ki so bili Hrafnklovi taborni spremeljevalci. Sam se je ponudil, da bo njihov prvak namesto Hrafnkla. Možje so privolili, vendar o tem niso bili vsi enih misli.

Thjostarjevi sinovi so mu svetovali, naj bo dober in radodaren svojim možem in naj pomaga onim, ki so potrebni pomoči: »— če ti ne bodo tedaj tako poslušni, kakor potrebuješ, tedaj niso možje. Svetujemo pa ti tako, ker hočemo, da se ti bo vse dobro posrečilo, kajti zdi se, da si zmožen mož. Bodi previden in se čuvaj, kajti: „Težko se obvarjemo zla.“«

Thjostarjevi sinovi so veleli, naj privedejo Freyevega Grivarja in njegovo krdelo in so dejali, da si bodo ogledali zaklad, o katerem so si ljudje toliko pripovedovali. Tedaj so privedli konje domov. Bratje so jih ogledovali.

Thorgeir je rekel: »Zdi se, da bi te kobile dvoru lahko koristile. Svetujem naj delajo kolikor mogoče za ljudi, dokler vsled starosti ne bodo več mogle živeti.

»Toda ta žrebec se mi zdi, ni prav nič boljši od drugih žrebcev, raje je slabši, ker je povzročil mnogo zlega. Nočem, da bi povzročal še več ubojev, kakor jih je že. Prav je, da ga sedaj vzame oni, čigar last je.«

Sedaj peljejo konja dol na polje. Kleč je bila tam pri potoku. A pod klečjo globok tolmun.

Sedaj privedejo konja na kleč. Thjostarjevi sinovi mu preko glave potegnejo pregrinjalo, potem vzamejo dolge drogeve in porivajo z njimi Freyevega Grivarja naprej, krog vratu mu privežejo kamne in ga tako umorijo. Odslej se ta kraj imenuje Kleč Freyevega Grivarja.

Nad njo stoji svetišče, ki ga je bil sezidal Hrafinkel. Thorgeir je velel, naj razdenejo podobe bogov. Nato je ukazal, naj napravijo ogenj in vse požgo.

Nato so gostje odpotovali. Sam je bratom podaril prekrasna darila. Prisegli so si popolno prijateljstvo in se ločili kakor najboljši prijatelji.

Jahajo sedaj po najkrajši poti do vzhodnih fjordov in s častjo dospejo do Ribjega fjorda.

Sam je naselil Thorbjörna v Igralnicah. Tam naj bi stanoval. Samova žena pa je prišla na Glavni dvor in je živela pri njem.

Sam je prebival tam nekaj časa.

XVI

Hrafinkel je tam proti vzhodu v dolini Porečja slišal, da so Thjostarjevi sinovi usmrtili Freyevega Grivarja in, da so zažgali Svetišče.

Tedaj je dejal: »Neumno se mi zdi verovanje v bogove« in prisegal je, da v bogove odslej ne bo več veroval.

Tako se je ravnal in ni nikdar več žrtvoval.

Hrafinkel je bival na Hrafnklovem in si je nabral mnogo imenja. V okolici si je pridobil velik ugled. Vsakdo je želel, da bi hodil in sedel, kakor si želi Hrafinkel.

Tiste čase je prihajalo mnogo ladij z Norveškega na Islandsko. Večino zemlje so si prisvojili možje v Hrafnklovih časih. Nihče ni dosegel, da bi v miru prebival tam, če ni popreje prosil Hrafnkla za dovoljenje. Vsi so mu morali obljubiti, da bodo v njegovem spremstvu. Obljubil jim je tudi svoje varstvo.

Podjarmil si je vso deželo vzhodno od Jezerske reke.

To taborno spremstvo je bilo kmalu bolj močno in številnejše kakor spremstvo, ki ga je popreje imel. Segalo je vse do Tjulenske reke in navzgor do Razora in je obsegalo vso pokrajino ob Jezerski reki.

Njegova nrav se je sedaj izpremenila, mož je bil mnogo prijaznejši kakor popreje. Bil je še prav tako pripravljen pomagati in prav tako gostoljuben, toda v vseh ozirih je bil priljudnejši in pravičnejši.

Često sta se pri zborovanjih srečala Sam in Hrafinkel in nista nikdar omenila svojega spora.

Tako je prešlo šest zim.

Sama je njegovo taborno spremstvo ljubilo, kajti bil je pravičen in miren in bil je dober sodnik in se je spominjal tega, kar so mu svetovali bratje.

Sam je ljubil lepa oblačila.

XVII

Poročajo, da je prišla v Kitov fjord ladja z morja. Krmar je bil Eyvind, Bjarnijev sin. Sedem zim ga ni bilo na Islandskem. Eyvind se je dobro razvil in je postal najsposobnejši mož. Kmalu so mu poročali o dogodkih, ki so se dogodili in ni mnogo pripomnil. Bil je molčeč mož.

Ko je Sam o tem izvedel, je jahal do ladje. Zelo veliko veselje je bilo med bratoma sedaj ob svidenju. Sam ga je povabil k sebi proti zapadu

in Eyvind je sprejel povabilo, prosil pa je Sama, naj popreje jaha domov in mu pošlje nasproti konje za njegovo blago.

Potegnil je svojo ladjo na suho in jo je pritrdil.

Sam je sedaj tako storil: Jahal je domov in je velel, naj ženejo konje Eyvindu nasproti.

Ko je Eyvind oskrbel svoje blago, se je odpravil, da bi odjahal proti Hrafnklovi dolini. Jahal je ob Kitovem fjordu. Bilo jih je pet mož. Šesti je bil Eyvindov sluga. Bil je Islandec in Eyvindov sorodnik. Tega dečka je bil vzel Eyvind k sebi zaradi njegovega siromaštva, privedel ga je s seboj na Norveško in godilo se mu je, kakor njemu samemu. To njegovo ponašanje so ljudje hvalili. Vse vprek so trdili, da je malokdo enak Eyvindu.

Jahali so preko Thjorstarjeve dobrane in so gonili deset tovornih konjev pred seboj.

Dva izmed mož sta bila Sameva hlapca, trije pa so bili trgovci. Oblečeni so bili v barvasta oblačila in so jahali z lepimi grbi.

Jahali so preko doline Razora in preko Grebena dol do doline Porečja, do ravnine, ki se imenuje Poleno in navzdol do obrežja Tokavskega potoka. Tokava teče dol v dolino Porečja med Hallormovino in Hrafnklovino. Nato so jahali navzgor ob Jezerski reki, pod travnikom mimo Hrafnklovine, nato mimo konca jezera in pri Hallovem brodu čez Ledeniški potok. To je bilo prav med časom, ko ljudje vstajajo in južinajo.

Žena je stala ob vodi in je prala platno. Zagleda potovanje mož. Pogabi platno in steče domov. Vrže platno na skladovnico drv in teče v hišo.

Hrafinkel tedaj še ni bil vstal. Odličnejši možje so ležali v spalnici, delavci pa so bili odšli na delo. Košnja je bila.

Ko je prišla žena v sobo, je spregovorila: »Res je, po večini, kar pravi pregovor: ‚Starost prinaša malodušnost.‘ Malo velja čast, ki si jo je kak mož pridobil v mladosti, če se kasneje osramočen umakne in si ne upa več, da bi zahteval svojo pravico. In to je za moža, ki je bil kdaj hraber, zelo čudno. Življenje onih, ki jih vi zaničujete in, ki so vzrasli pri svojih očetih, je bilo drugačno. Toda potem so dorasli, vozijo se od dežele do dežele, kjer jih sprejemajo z največjimi častmi. Nato pridejo nazaj na Islandsko in si mislijo, da so več od poglavarjev.

»Eyvind, Bjarnijev sin, je jahal tod pri Hallovem brodu čez reko, nosil je tako lep grb, da se je svetil. Tako vrl je, da je truda vredno, maščevati se nad njim.«

Tako je dekla vzhičeno govorila.

Hrafinkel je vstal in ji je dejal: »Morda je resnična večina tvojih besedi, vendar ne zato, da bi jih bila govorila z dobrim namenom. Sedaj je prav, da opravljaš večje opravke: steci proti jugu do Rakitniške ravnine k Hallsteinovim sinovom Sighvatu in Snorriju. Prosi ju, naj prideta hitro k meni z možmi, ki znajo nositi orožje.«

Drugo deklo je poslal na Hrolfovino k hrolfovima sinovoma Thordu in Halliju in k njunim možem, ki so nosili orožje.

Vsi ti možje so bili hrabri in nad vse vrli.

Hrafinkel je poslal tudi po svoje lastne hlapce.

Bilo jih je vsega skupaj osemnajst mož. Oboroževali so se skrbno. Nato so jahali preko reke, kakor so jahali oni popreje.

Tedaj so dospeli Eyvind in njegovi spremljevalci gor do Dobreve. Eyvind jaha proti zapadu, dokler ne doseže sredine Dobreve. Kraj se imenuje Bersisove ulice. Tam je močvirje brez rastlin in jahati je treba po blatu naprej, ki sega navadno do kolen ali do sredine stegna in sem in tja celo do trupa. Toda spodaj so trdna tla, kakor skalnata.

Veliko Lavino polje leži proti zapadu in ko pridejo do Lave, se sluga obrne in pravi Eyvindu: »Možje jahajo za nami,« pravi, »nič manj jih ni, kakor osemnajst. Na enem izmed konj sedi velik mož v modri obleki, zdi se mi, da je podoben županu Hrafnklu, čeprav ga že dolgo nisem videl.«

Eyvind odgovori: »Kako naj bi to nam veljalo? Nimam vzroka, da bi se bal Hrafnklove poti. Nasprotoval mu nisem nikdar. Gotovo ima pri svojih prijateljih tam na zapadu opravke.«

Sluga pravi: »Slutim, da hoče tebe dohiteti.«

»Ne vem,« pravi Eyvind, »da bi bil imel z mojim bratom Samom kak prepir potem, ko sta se pobotala.«

Sluga pravi: »Želel bi, da bi bežal proti zapadu do doline. Tam boš varen. Poznam Hrafnklov značaj, da nam ničesar ne bo storil, če tebe ne dohiti. Vse bo rešeno, če boš rešen ti. Tedaj ne bo niti ena žival v zanki in kakorkoli bi se nam godilo, dobro nam bo.«

Eyvind pravi, da noče tako na hitro bežati; »— kajti ne vem, kdo so ti možje. Mnogim možem se bo zdelo smešno, če bežim, ne da bi se poizkušal braniti.«

Jahajo sedaj proti zapadu čez Lavo. Pred njimi je zopet močvirje, ki se imenuje Volovsko močvirje. Močno je zaraščeno s travo. Tam je polno mehkih krajev, da je skoraj popolnoma neprehodno in zato je napravil stari Hallfred nad močvirjem cesto, čeprav je ta pot daljša.

Eyvind jaha proti zapadu čez močvirje. Konji se pogrezajo. S tem izgublajo mnogo časa.

Oni pa jim hitro sledijo, ker nimajo prtljage. Jahajo sedaj proti močvirju.

Eyvind in njegovi spremljevalci so prišli sedaj preko močvirja. Vidijo Hrafnkla in njegova dva sinova. Hlapci prosijo Eyvinda, naj beži: »— vse težave smo premagali. Glavni dvor lahko dosežeš, med tem, ko bo močvirje med teboj in med onimi.«

Eyvind odvrne: »Ne bom bežal pred temi možmi, ki jim nisem nič žalega prizadejal.«

Jahajo potem na greben. Tam so male gore. Na robu pod bregovi je Razor z razvalinami. Strmine so ob vseh straneh.

Eyvind jaha do Razora. Tam razjaha in jih pričakuje.

Eyvind pravi: »Sedaj bomo kmalu vedeli, kakšne opravke imajo ti možje.«

Nato gredo ob Razoru navzgor in odlomijo nekaj velikih kamenov.

Hrafinkel krene s poti in jaha južno proti Razoru. Eyvindu ne privošči nobene besede, ampak ga kar napade.

Eyvind se spretno in možato brani.

Njegovemu hlapcu se zdi, da ni dovolj močan, vzame svojega konja, jaha preko grebena na Glavni dvor in poroča Samu, kaj se godi.

Sam se takoj odpravi in pošlje iskat može. Vseh skupaj jih je dvajset. To krdelo je dobro oboroženo.

Sam jaha proti vzhodu preko Dobrave in pride tja, kjer se je vršil boj.

Tedaj pa je boj že minul. Hrafnel je sedaj jahal proti vzhodu proč od svojih dejanj. Eyvind je padel tam z vsemi svojimi možmi.

Sam je najpreje iskal življenja pri svojem bratu. Temeljito so opravili: vseh pet je izgubilo življenje.

Od Hrafnklovih je padlo dvanajst mož, ali šest jih je odjahalo.

Sam se tam le malo časa mudi; on in njegovi možje jahajo takoj za Hrafnkлом.

Hrafnel in njegovi spremljevalci jahajo kar le morejo hitro. Vendar so njihovi konji utrjeni.

Tedaj govori Sam: »Lahko jih dohitimo, kajti utrjene konje imajo, naši pa so vsi spočiti. In dohiteli jih bomo, predno dosežejo Dobravo.«

Tedaj je prišel Hrafnel proti vzhodu čez Volovsko močvirje.

Obe krdeli jahata hitro, dokler ne pride Sam do roba Dobrave. Tedaj vidi, da je Hrafnel daleč spodaj ob Pobočjih. Sam vidi, da se bo Hrafnel rešil spodaj v deželo.

Tedaj pravi: »Tu se moramo obrniti, kajti Hrafnel bo spodaj našel mnogo zaveznikov.

Nato se Sam obrne. Pride tje, kjer leži Eyvind, vzame ga in sezida skalnato gomilo nad Eyvindom in nad njegovimi tovariši.

Kraji tam pa se odslej imenujejo Eyvindovo višavje, Eyvindovi bregovi in Eyvindova dolina.

XIX

Sam gre z vsem blagom domov na Glavni dvor.

In ko prispe domov, da glas vsem svojim tabornim možem, naj pridejo jutri k njemu pred južino.

Jahal bo potem proti vzhodu čez Dobravo »— naj se naše potovanje konča kakorkoli,« pravi.

Zvečer leže Sam k počitku in tedaj je prišlo mnogo mož.

Hrafnel jaha domov in poroča o dogodkih. Najé se, potem zbere može okrog sebe tako, da ima sedemdeset mož in jaha s tem krdelom proti zapadu preko Dobrave in pride nepričakovano na Glavni dvor, zgrabi Sama na njegovem ležišču in ga pelje iz hiše.

Tedaj govori Hrafnel: »Sedaj se je zgodilo s teboj, Sam, kakor še pred kratkim časom ne bi bil pričakoval: da imam oblast nad tvojim življenjem.

»Ne bom slabši zate, kakor si bil ti z menoj. Stavljam ti dvoje pogojev: da te usmrtim ali, da jaz odločam sam med nama.«

Sam odgovori, da mu je življenje ljubše toda pravi, da sta oba pogoja trda.

Hrafnel odvrne, da ima najbrže prav: »— kajti milo za drago ti moramo poplačati. In pol mileje bi postopal s teboj, če bi bil ti tako postopal z mano.

Iz Glavnega dvora moraš oditi do Igralnic in se tam naseliti na svojem dvoru. Tvoje naj bo, kar je imel Eyvind. Tu ne smeš vzeti ničesar razen tega, kar si s seboj prinesel. To pa naj bo vse tvoje.

»Župansko besedo bom zopet imel jaz in prav tako hiše in zemljišča.

»Vidim, da se je moja posest zelo povečala, toda od tega ne boš ničesar užil.

»Za tvojega brata ne bom plačal nikake odškodnine, ker si sramotno vodil pravdo po smrti svojega sina po bratu in ti je bila na razpolago bogata odkupnina za Einarja, ko si imel vso mojo oblast in ves denar preko šesterih zim. Meni pa se zdi, da Eyvinova smrt ni vredna več kakor mučenje, ki sem ga prestal jaz in moji možje.

»Pognal si me z dežele, jaz pa dovolim, da se naseliš pri Igralnicah. To bo dobro, če ne boš izzival nemirov v tvojo lastno škodo. Moj podložnik boš, dokler bova živela. Vedi tudi, da ti bo tem slabše, čim bolj se bova prepirala.

Sam se poda sedaj s svojim krdelom k Igralnicam in se tam na svoji pristavi naseli.

Sedaj razdeli Hrafinkel na Glavnem dvoru delo med svoje može. Svojega Thorirja pošlje sedaj na Hrafnklovino in mu da gospodinjo s seboj. Asbjörn je ostal pri svojem očetu, kajti mlajši je bil.

XX

Sam je to zimo sedel v Igralnicah. Bil je molčeč in brezbrizen. Mnogi so mislili, da mu njegova usoda ni nič kaj po volji.

Toda pozimi, ko so bili dnevi čedalje daljši je jahal Sam s tremi možmi čez most in nato čez Lakotniško goljavo in nato z brodom čez Ledeniški potok, nato do Komarjevega jezera od tod čez Rečno goljavo in Svetlovodno škrbino in se ni ustavil, dokler ni bil v Ribjem fjordu v zapadni deželi.

Tam so ga prijazno sprejeli. Thorkel se je bil pravkar povrnil z Norveškega; štiri zime ga ni bilo na Islandskem.

Sam je ostal tam teden dni in se je odpočil. Nato je poročal o svojem sporu s Hrafnkлом in je prosil, kakor popreje, brate za podporo in pomoč.

Toda tokrat je Thorgeir odgovarjal za brate. Dejal je, da se ne bo vmešaval: »— velika razdalja je med nami. Mislili smo, da smo vse imetje položili v tvoje roke, predno smo te zapustili, tako da ti je bilo lahko, da bi vse obdržal.

»Zgodilo se je, kakor sem vedel vnaprej, ko si podaril Hrafnklu življenje in zato se moraš najbolj kesati. Prigovarjali smo ti, da bi mu vzel življenje. Toda sam si hotel o vsem odločiti. Sedaj je jasno vidno, kdo od vaju je pametnejši, ko te je pustil v miru in te je šele sedaj napadel, ko je onega odstranil, o katerem je mislil, da je večji mož.

»Nočemo propasti vsled tvoje nesreče. Tudi nas ne veseli, da bi se prepirali s Hrafnkлом in še enkrat tvegali svojo čast.

»Toda ponujamo ti, da bi se z vso svojo služinčadjo preselil k nam in bi te mi varovali, če bi ti bilo tu manj težko, kakor v Hrafnklovi bližini.«

Sam je dejal, da tega ne mara. Dejal je, da se bo vrnil domov in je prosil, da bi smel izmenjati svoje konje. To so takoj storili.

Bratje so hoteli darovati Samu dobra darila, toda Sam jih ni maral sprejeti in je dejal, da so bratje nizkotnega mišljenja.

Nato je jahal sam domov k Igralnicam in je stanoval tam do svoje starosti. Nikdar ni dobil zadoščenja od Hrafnkla, dokler je živel.

Hrafnel pa je sedel v svojem dvoru in je užival čast mnogo zim. Umrl je na kugi in njegov grob leži v Hrafnklovi dolini pred Glavnim dvorom. V grob so mu priložili mnogo imetja, vsa njegova poveljniška oblačila in njegovo dobro kopje.

Njegova sinova sta prevzela poglavarstvo. Thorir je prebival na Hrafnklovini, toda Asbjörn na Glavnem dvoru. Oba sta skupno imela župansko besedo in častili so ju za velika moža.

In tako se konča, kar imamo povedati o Hrafnklu.

Prevedla Milena Mohoričeva.

Z A P I S K I

IGNAZIO SILONE: FAŠIZEM

Pisatelj, ki se hoče zanimati za sodobno politično zgodovino, je povsod, v tisku, revijah in literaturi neprestano izpostavljen sami agitaciji, ki stremi za neposrednimi uspehi in nam s svojimi pavšalnimi trditvami in poenostavljeni popolnoma onemogoča vsako kritičnost. Od sto člankov v francoskih ali angleških revijah o moderni Italiji ne boste zlepa našli dvoje stvarnih. Če se kdo spravi na fašizem, stori to že vnaprej z namenom, da ga poveliča, ali pa nekritično obsodi. Tudi knjiga Ignazia Siloneja računa predvsem z marksističnim bralcem, vendar pa skuša biti kar najbolj kritična in razpolaga z obširnim materialom, kar je pri knjigi takega značaja nad vse važno. Avtor nam popisuje z mestoma frapantnim smislom za analizo pred vsem razkroj zgodovinske in gospodarske osnove italijanskega liberalizma in socializma, ki sta pripravila tla diktaturi liktorskega svežnja.

— Fašizem moramo strogo razlikovati od vojaških diktatur. Vojaške diktature (pronunciamentos) so že star pojav in se pojavljajo v pretežno agrarnih deželah brez visokega kapitalizma in meščanstva in brez posebne parlamentarne in politične tradicije. O fašizmu vladajo še danes nad vse krivi in zmešani pojmi, česar ni toliko kriva propaganda in politični snobizem kakor notranji paradoksi, ki jih vsebuje ter čisto posebni pogoji, iz katerih se je razvil italijanski fašizem. Fašizem kot se je razvil v Italiji (in tudi Nemčiji) ni nikak pronunciamento, marveč izrazito političen pojav, ki je izšel šele iz razkroja starih političnih strank.

V vrsti velikih evropskih dežel je bila Italija poslednja, ki se je združila v enotno nacionalno državo. Severne pokrajine predstavljajo staro monarhično osvojitve savojske hiše. Povsod drugod pa se je izvršilo zedinjenje z revolucijo in tudi Garibaldijeva ekspedicija v Rim se je izvršila, ker je grozila revolucija mazzinistov. Zgodovina Italije v drugi polovici preteklega stoletja je: neprestano nihanje med milostjo božjo in voljo naroda, med konzervativizmom in liberalno revolucijo. Ljudske mase so pri tem zedinjenju redkokdaj igrale posebno vlogo, toda njihov pojav je že strašil tedanje liberalce. Strah pred maso zasledimo že v vseh spisih Mazzinija, ki je bil vodja Akcijske stranke. Mazzini ni imel najmanjšega smisla za socialno mišljenje in je smatral delitev družbe v razrede za zločin, samega sebe pa bolj za prosvetitelja kot pa za upornika, ki je zanetil proti savojski hiši nešteto ponesrečenih uporov.

Moderna buržoazija je bila v Italiji ekonomsko zelo slaba, omejena geografično pred vsem na sever in je morala često sklepati kompromise z veleposestjo, ki je bila najmočnejša na jugu. To gospodarsko nasprotje med severom in jugom je igralo vlogo tudi v revolucionarnem gibanju, kajti socialistična stranka ni bila sposobna združiti interesov južnega agrarnega in severnega industrijskega delavstva. Ta nehomogenost družabnih plasti italijanskega naroda je povzročala na eni strani stalne konflikte v kapitalu samem, na drugi strani pa neenotnost socializma, ki nikoli ni mogel premostiti ideoloških nasprotij v lastnih vrstah.

Po letu 1900. se je v ugodni mednarodni konjunkturi posrečilo Italiji s pomočjo tujega kapitala ustvariti veliko industrijo. Toda ta gospodarski dvig je favoriziral samo severne pokrajine na škodo juga, ki je bil prisiljen kupovati svoje industrijske potrebščine na severu po cenah, ki so bile neprimerno višje od cen na svetovnem trgu. V tej dobi se je razvila italijanska moderna buržoazija; to je doba italijanskega liberalizma, ki jo imenujemo navadno »Giolittijevo diktaturo«. Giolittiju je uspelo pridobiti direktno ali indirektno oporo meščanskih strank in celo desnega krila socialistov. Ta sistem meščanske koncentracije je trajal vse do svetovne vojne, ko se je pojavila prva velika notranja kriza italijanskega kapitalizma spričo odločitve, ali naj Italija vstopi v svetovno vojno ali ne. Za vojno je bila težka industrija, navezana na armadne dobave, zastopana v »Banco di sconto«, katere malone izključna lastnika sta bila brata Perrone, direktorja »Ansaldo« podjetij. Proti vojni pa je bila skoro vsa ostala industrija, zastopana v »Banca Commerciale«, ustanovljena s pomočjo nemškega kapitala ter gospodarsko popolnoma navezana na Nemčijo. S temi je bil tudi Giolitti. Brata Perrone sta financirala demokratični tisk in lansirala svojega eksponenta Nittija »kot bodočega voditelja Italije«. Tako si lahko pojasnimo paradoksen fenomen, da je bila v Italiji »demokracija« za vojno, reakcija pa proti.

Ta razdvojenost italijanskega kapitala je po vojni končno porušila po Giolittiju zgrajeno in skozi dvoje desetletij obvladano ravnotežje meščanske koncentracije. Vojna je popolnoma preuredila in zmešala ravnotežje sil v posameznih razredih in v posameznih grupah v vsakem razredu. Nobeni frakciji v parlamentu se ni posrečilo dobiti potrebne večine, vlade so se vrstile, kakor pravi Mussolini, z naravnost kinematografsko brzino. Preostajali sta samo dve rešitvi, reorganizacija države s finančnim kapitalom na čelu ali pa proletarska revolucija. Prvo je izvršil fašizem.

Kaj je fašizem, kdo so bili prvi fašisti, iz kakšnih plasti se je rekrutiral prvi revolucijski fašizem? Fašizem je bil — pravi Mussolini — leta 1919. še čisto milanski pojav. Uspelo mu je organizirati številne grupe starih vojnih prostovoljcev in skleniti zvezo s številnimi patrijotičnimi organizacijami, ki so rastle po vojni kakor gobe po dežju. K njim je pristopila tudi organizacija takozvanih »arditov«, napadalnih oddelkov demobilizirane armade. Na fronti so jih uporabljali pri posebno nevarnih akcijah in so se razlikovali od ostalih vojakov tudi po posebnem orožju in posebni uniformi. Ti so v fašijih tvorili napadalni kader, skozi dve leti hodili od kraja do kraja, improvizirali poulične boje s socialističnimi delavci ter požigali socialistične in manjšinske domove in ustanove. Proti vsemu temu je bil socializem kljub svoji številni premoči docela brez moči. Desni socialisti, takozvani reformisti, ki so bili s svojimi delavskimi zadrugami neločljivo navezani na prosperiteto kapitala, so bili

proti vsaki revolucijonarni akciji, maksimalisti, njihovo levo krilo, pa so bili itak povsem neurejena čreda utopistov brez vsakega določenega programa in brez vsakega smisla za revolucijonarno taktiko. Kolika zmeda je vladala v italijanskem socijalizmu, nam najbolj izpričuje dejstvo, da so reformisti še par mesecev pred fašističnim pohodom na Rim sklepali z Mussolinijem kompromise, ki jih je ta zagovarjal v svoji stranki kot neobhodno potrebne taktične manevre. Maksimalisti in reformisti društva »Gironda« so junija 1923. končno tudi prestopili v fašistično stranko. Silone trdi, da se je fašistična revolucija izvršila že davno pred pohodom na Rim, na ulici in ne pred obzidjem Rima. Giovanni Papini, ki je pred devetimi leti prestopil h katolicizmu, je pisal oktobra 1922., da je v pouličnih bojih po italijanskih mestih in po deželi poginilo več ljudi kot pa ob Piavi in Soči, trditev, ki se docela strinja z Mussolinijevimi izjavami, ki jih je dal ob desetletnici fašistične revolucije. Nesporno dejstvo je, da je fašizem moral vršiti z liberalizmom boj za oblast v trenutku, ko je bil italijanski socijalizem že malone na tleh.

Najzanimivejše mesto v knjigi je poglavje, kjer razpravlja o psihologiji fašističnih množic. Napačno bi bilo smatrati vse fašiste za same kapitaliste in za same plačane čete arditov, ki niso imele drugega namena kot razbijati socijalistična zborovanja in požigati socijalistične domove. Fašizem ni nikoli zastopal kakega določenega razreda niti male buržoazije kot se navadno misli. Večina fašistov ni pripadala nobenemu razredu, niti malomeščanskemu niti proletarskemu. To so bile predvsem mase deklasirancev, ki so za vsako ceno hotele postati razred: bivši oficirji demobilizirane armade, podoficirji, vojaki, mladi ljudje, ki so morali na fronto predno so dovršili študije, revni in bogati, mali in veliki intelektualci, trgovci, posestniki in idealisti, skratka masa sentimentalnih deklasirancev, polnih estetskega odpora proti proletarijatu. Ljudje, ki jim je prešlo med vojno poveljevanje že v navado in v civilnem življenju niso mogli najti nikakega svojemu častihlepju odgovarjajočega poklica. Sedaj so postali večinoma zastopniki in potniki za posebne trgovske artiklje. Bili so prava nadloga mestnih in vele mestnih ulic in njihovo število je naraščalo polagoma v naravnost fantastične številke. Kar se tiče mladine in dijastva, je bilo to od leta 1890—1900 socijalistično in utopistično, od 1900—1910 liberalno in protiklerikalno, po letu 1910 pa pod vplivom libijske in svetovne vojne ter pod vplivom D'Annunzia po večini ekstremno nacijonalistično.

S fašizmom kot s sistemom se avtor ne ukvarja veliko, marveč ga obravnava le s stališča sindikalizma, delavskih svoboščin in delavskih mezd ter zlasti obširno kritizira fašistični sistem korporacij. Problemov gospodarske obnove, kolonijalnih vprašanj, problemov zunanje politike in ekspanzije ne načenna. Posebno in najboljše napisano poglavje pa posveča

fašistični ideologiji.

S fašizmom se je duhovna atmosfera Italije močno izpremenila. Pred fašizmom je veljal liberalizem za oficijelno državno doktrino. Skozi ljudske šole je prodrla ta ideologija v široke mase v obliki oboževanja junakov iz Risorgimenta in v obliki antiklerikalizma. Na kulturnem polju pa je bila vodilna struja pred fašizmom filozofski idealizem Croceja. Crocejeva ideologija se je širila pod diktaturo Giolittija in je

služila v idealiziranje stalnih notranjih nasprotij v življenju Italije. Njegovo »Zgodovino Italije« lahko označimo v par besedah takole: Vsa nasprotja so koristna, policija je koristna, anarhistični atentati so koristni prav tako kakor kraljevsko visočanstvo, framasoni prav tako kakor klerikalizem, svoboda prav tako kakor tiranije, brez tiranije bi ne bilo svobode. Zgodovina ne obsoja, zgodovina vedno opravičuje, zgodovina da vedno vsemu prav. V to ideologijo je zanesla veliko zmedo struja Gentileja, ideologa takoimenovanega aktualizma.

Aktualizem — ki velja sedaj za ideologijo fašizma — se nič več romantično ne sklicuje na vsemogočno in vseodpuščajočo zgodovino, pač pa na lastno moč ter obožuje dejanje, sedanost. Toda uspeti more samo s terorjem. Fašizem vodi uničujoč boj proti vsem preostankom generacije iz leta 1880., proti pozitivizmu, naturalizmu in pragmatizmu. Filozof aktualizma Giovanni Gentile je bil dvajset let najožji Crocejev sodelavec. Njuni imeni smo srečavali v »Kritiki«, reviji, ki je zastopala v Italiji novo idealistično Sturm und Drang perijodo. Leta 1913. pa je prišlo do razcepa. Nova generacija aktualistov (Erole, Russo, Reggio, F. Flora) se še vedno opira na Crocejevo estetsko teorijo, med tem ko je že davno zavrgla njegove politične nazore, kar dokazuje, da predstavlja najbolj živo stran njegove filozofije ravno njegova Estetika.

Izhodno točko svoje filozofije je preciziral Croce v svoji »Estetiki«, Gentile pa v svoji knjigi »Šola in filozofija«. Croce je predvsem literarna in historična figura. Gentile je znan v italijanski filozofiji pred vsem kot zgodovinar. Sledeč ideji, ki jo je vzpostavil B. Spavento, trdi Gentile, da je moderna filozofija nastala v renesančni Italiji, se nato preselila v Nemčijo, kjer se je izpopolnila in se spet vrnila v Italijo kot filozofija Spaventa, Rosminija in Giobertija. Toda Gentile ni bil samo filozof zgodovine, marveč tudi filozof kot tak. Njegovo filozofijo lahko označimo v nasprotju s Crocejevo za teorijo duha kot čistega dejanja, teorijo življenjske resničnosti kot zavesti in zavesti kot življenjske resničnosti. Prva zahteva te teorije je bilo poudarjanje enotnosti duha in telesa, v nasprotju s Crocejevo doktrino, ki poudarja razlike. Gentile je reduciral vse na eno: narava je duh, torej je filozofija; zgodovina je filozofija, umetnost je filozofija in religija je filozofija. Druga zahteva te doktrine je »akcija«, dejavnost, stremljenje izkoristiti bežni trenotek. Kajti samo sedanost eksistira, samo sedanost je resnična, preteklost je mrtva sedanost, preteklost je sovražnik. Preteklost je lahko objekt ne pa subjekt mišljenja, preteklost je zlo.

To filozofijo je njegov učenec Tilgher proglasil za teorijo kapitalizma in definiral fašizem kot v politiko presajeni aktualizem. Aktualisti imajo tudi največji vpliv na državno prosvetno politiko. Opozicijo aktualistov predstavljajo nacionalisti, ki so leta 1923. vstopili v fašistično stranko in jih lahko smatramo za naslednike Fichteja in Maurrasa, prav kakor Croceja za naslednika Hegla. Med temi lahko imenujemo justičnega ministra in vodilnega teoretika fašističnega prava Alfreda Rocca, E. Conradinija, F. Coppolo, Cantalupoja in Davanzatija. Ta grupa se prepira s fašisti za čast, da je dala fašizmu ideološko in moralno podlago. Njen vpliv je bil odločilen pri ureditvi odnošajev do cerkve in monarhije ter v kolonijalnih vprašanjih. Ta grupa živi večinoma od teorij, ki jih je importirala iz Francije in Nemčije, to je od nemškega rasizma in francoskega royalizma.

A. M.

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Jaques Deval: Gospodična. Komedija v treh dejanjih. Poslovenil Milan Skrbinšek.
Režiser: Milan Skrbinšek. Premijera: 28. januarja 1934.

1

Gospod je pariški odvetnik. Dohodki: tristopetdeset do tristosedemdeset tisoč frankov na leto. Delo: akti, listanje po voznem redu, razprave po provinci. Dramatske lastnosti: zmerjanje služinčadi, preprički z ženo, raztresene pridige razvajenim otrokom. Višek karijere: zajtrk pri predsedniku republike, prirejanje »veselih presenečenj« para-sitski rodbini.

Gospa je dama iz dobre družbe. Nenavadno naporen poklic. Prosim! Kopalnica, masaža, manicure, lepotilni saloni. Drugič: gospodinjstvo, jouri, skrbi zaradi počitnic v kopališču. Tretjič: obleke, dragulji, novi klobuk. In nazadnje spet: Oh, ta nesrečna služinčad!

Gospod in gospa bolehata torej na večni zaposlenosti. Potomstvo sta si uredila po sistemu dveh otrok: sina in hčerko imata, kakor se spodobi. Sin sicer smodnika ne iznajde, ampak karijero napravi kljub vsemu. To je v dobri družbi že usoda. Sploh pa za sina ne gre. Važna je hči.

Ime ji je Christine. Dražestna pojava. Igra tenis, poker in bodočo damo. Želi si kolikor mogoče veliko »življenja«. Ali pri tem lovu za užitki ima smolo. Poleti je v kopališču flirtala z mladim lepotcem. In lepotec, ne bodi len, ji je naredil otroka. Kaj storiti? Otroci niso bili v programu. Embrio kopališčenega lepotca pa se nemoteno razvija. Dekle je v tretjem mesecu. Še enkrat: Kaj storiti? Kristina se odloči za samomor.

Prosim: Ne jokati! Meščanski bog, ki ureja pota dobre družbe, je neskončno usmiljen in duhovit.

Na odru se pojavi suha, nekam zagrenjena ženska. Po vedenju in po redkih besedah, ki nam jih poklanja, smemo sklepati, da je stara devica in da »moške sovraži«. Vrhu tega še imena nima. Poznamo jo samo kot štiridesetletno »gospodično«, to je, kot vzgojiteljico in družabnico mlade Kristine. Imena pa najbrže ne sme imeti, ker ni iz dobre družbe, marveč samo njena dekla.

Mislim, da je cenjeni gledalec zasledil rdečo nit:

Meščanski bog je poslal angela varuha lepi in — oh! — nesrečni Kristini.

Kdor si je o tem na jasnem, je na pravi poti:

»Gospodična« zakrije gospodu in gospej jedro kopališčne zgodbe ter vzame gosposkega otroka za svojega.

Sklonimo glave in bodimo ginjeni nad pravljlično požrtvovalnostjo dobre device! Salonska čast je rešena. Christine si lahko spet želi kolikor mogoče veliko življenja, nedvomno se sijajno poroči ter nadaljuje življenjski sistem svoje matere. Hlapec je vzel gospodovo breme na ramo. Meščanski bog je izrekel modro besedo:

Starim devicam otroke, mladim lepoticam pa »življenje«.

Opomba namesto nadaljnje razlage:

Stare device naj bodo po možnosti iz »nižjih« slojev. Zato, ker so stare device smešen pojav iz prirodopisa človeštva. Mlade lepotice pa naj bodo iz »dobre« družbe. Zato, ker lepota pripada tistim, ki vladajo. Toliko glede estetike.

Avtor te požrtvovalne zadeve se imenuje Jaques Deval in uspehi na gledaliških deskah mu niso neznani. Pred leti je ujel celo Goncourtjevo nagrado. Mož kajpak ni kdo ve kako bister mislec, niti kdo ve kako tehten odrski pisatelj. Fizijonomijo takih Devalov je težko označiti s kratkim pojasnilom. Po svoji naturi so podobni nekakšnim akademsko izobraženim natakarnjem. Vešče, vljudno in docela strokovnjaško servirajo plačujočemu buržuju dobro pripravljene jedi. Malo smehca in malo jokca, vsakega pol in oboje hkratu. Dve žlici ironije, dve žlici situacijske komike, dve žlici duhovite ali neduhovite konverzacije, dve žlici pregrete psihoanalize, dve žlici navidezne tragike in dve žlici srečnega konca. Natakarnar mora paziti, da si gost ne prenapne želodca s pretežko jedjo, to je vsa umetnost. Sicer pa priznajmo: gospod Deval je v nekem primeru kavalir. Pod naslov svoje nemogoče štorije je napisal pojasnilo: »Komedija«. Tolmačimo si zaenkrat to označbo kot dokaz za avtorjev okus. Zakaj tu je obziren. Ne zahteva, naj jemljemo spolno zgodbico razvajene salonske goske resno, to je, za tragedijo.

Po premijeri sem si iz radovednosti kupil dnevnik in bral, da je gospod Jaques Deval »eden tistih redkih pisateljev v sodobnem svetovnem slovstvu, ki tako iz dna zajemajo vso tragiko in vso smešnost današnjega človeka, da moramo kloniti pred njimi«. In precej nato: »Komedija, ki se duši v svojem smehu, je v resnici najbolj pretresljiva tragedija, ki si jo morete misliti: to ni tragedija, kjer človek pade, tu je tragedija v tem, da se človek rodi«.

Ne glede na zagonetne tragedije, kjer ljudje padajo in se rode — ob podobnih izbruhih nenadnega navdušenja bodi bralcu dovoljeno to vprašanje:

Pred kom ali čim naj klonemo?

Pred salonskim pamžem, ki s svojim otrokom ne ve kaj početi in ga prepušča postarni devici, ki otroku še materinega mleka ne more dati? Pred papirnato pošastjo te psihoanalitične device, ki »moške sovraži« in se ji avtor posmehuje, ko sanjari o tujem otroku? Ali morda pred gospodom Devalom, ki nam servira skromen, nezanimiv škandalček iz dobre družbe ter za plačilo krona dražestno salonsko gosko z gloriojo nepremagljive mladosti?

Tragedije ni mogoče nikjer odkriti. Razvajena gospodična iz dobre družbe bi se ne mogla bogato poročiti, če ima nezakonskega otroka. Tragično? Ne. Za tem grmom tiči samo znana morala, da »greši« na skrivnem, kakor veš in znaš, samo dokazov o grehu ne prinašaj s seboj. Gospodična razmišlja o samomoru. Tragično? Ne. Ta obup kaže samo na užaljeno samoljubje lepe Kristine in na to, da utegne postati dekle bleščč salonski lev in slaba mati. Gospodična prepusti otroka stari gospodični. Tragično? Ne. Dekletu je padel kamen s srca: zdaj se lahko vrne k flirtu, k tenisu in k pokerju. Tragedije torej ni. Opaziti je mogoče samo nečedno mentaliteto družbe, ki ji navidezni tragični junak pripada.

Čemu torej blebetati o vsej tragiki in vsej smešnosti današnjega človeka? Tragičen in smešen je kvečjemu poročevalec, ki toči teatru v reklamo debele solze za zajcem, ki ni mrtev.

Da ponovimo: Devalov tekst je podoben spretno pripravljeni jedi. Nekaj bežno zarisanih figur ima, ki v svojih širokih mejah igralcem dopuščajo veliko osebne svobode. Okolje je spretno označeno. Dialog je primerno prožen, lahko ga raztezaš in krčiš. Če bi imel ta tekst literarno vrednost, bi jo lahko označili z govorno igro. Toda kvaliteta, ki jo ima, velja le za golo tehnično stran. Ne glede na fabulo, ki je narejena

in nemo-goča, vsebuje »Gospodična« še drug, temeljni nedostatek: Igra je zgrajena tako, da sloni vsa teža dogajanja samo na zanimivem razpletu. In razpleta ni. Razplet je samo navidezen. Zato tudi napetost stalno pojema, čimbolj se igra bliža koncu. Čez nekaj prizorov namreč zaslu-tiš, kakšno nalogo ima »gospodična« in po tej slutnji se za razplet, oziroma navidezni razplet, ne zanimaš več.

Režiser Milan Skrbinšek je izkopal iz Devalovega produkta vse možnosti, ki bi mogle potek neverjetne, ali bolje, zlagane igre pospešiti in stopnjevati. Povečal je psihološko in socialno verjetnost igre zlasti s tem, da je krepko podčrtal okolje. Izluščil je družabne običaje in lastnosti posameznih figur iz nekam medlega, samo virtuoznega teksta, ki ga je tudi zelo tekoče poslovenil. Razumljivo je, da sta v taki interpretaciji zrastle odvetnik in njegova žena, ta dva svetnika salonske in karijeristične prezaposlenosti, do najzanimivejših in živih likov, čeprav predstavljata v razmerju z osnovnim motivom samo nekakšna opisovalna odrska elementa. To je bila najmočnejša stran režije. *Gregorin* in *Nablocka* sta tu pokazala svoji najboljši letošnji ustvaritvi.

Kristina in »gospodična« sta kajpak v neki meri dve figuri, ki morata kljub trdnemu ozadju učinkovati nekoliko monotono in mučno. Potek igre leži v njunem medsebojnem odnosu in ta odnos je neverjeten. Napori režiserja, *Šaričeve* (Kristina) in *Marije Vere* (gospodična) so mogli kljub dobri volji in virtuozni interpretaciji roditi samo jalove zasnutke. Zakaj iz nič ni nič. Če gledalec tekstu ne verjame, ga more tudi najboljši igralec samo tu pa tam tako premamiti, da mu sledi, ne da bi se upiral. In osnovni konflikt (če smemo razmerje med obema gospodičnoma sploh imenovati konflikt) se gledalcu upira. V tem konfliktu ni ne humorja, ne tragike, marveč so samo možgani gospoda Devala. Sluga odvetnikove hiše je kljub svoji tendenčni zasnovi (Slab gospodar — slab sluga, taka je nekako shema tega zločinca) odrsko zanimivejši. *Bratina* je v tej vlogi postavil več, kakor mu je mogel nuditi materijala goli tekst. Ostanajo: tri hišne (*Gabrijelčičeva*, *Slavčeva*, *Rakarjeva*), hišni sin (*Železnik*) in drugi sluga (*Pianecki*), liki, ki so se skladno uvrstili v celoto.

Tako je bila predstava skladna, ubrana, umirjena in izčiščena, toda čemu? Za papirnati produkt uspešnega odrskega akrobata.

Filip Kalan.

R A Z N O

PRIPOMBE K SAGI O ŽUPANU HRAFNKLU

Iz dobe okrog leta 874., ko so se v zelo kratkem času naselili na Islandskem norveški veliki kmetje, so ohranjene ‚Sögur‘, ki tvorijo veliko književno izročilo, ki mu tudi med germanskimi narodi ni najti enakega. ‚Saga‘ (ednina) pomenja daljšo povest, zgodovinsko poročilo o usodi ene osebe, rodu ali pokrajine. Iz naše sage je razvidna družbena ureditev dežele. Pri svojih domovih, dvorih, pristavah so si gradili svetišča, posvetni in cerkveni poglavar je bil »župan« (Gode), ob strani mu je stal zbor svobodnih mož (Thing), ki je bil upravna in sodna oblast, ki ji je župan predsedoval. Islandska se je prvotno delila v 39 neodvisnih občin. Šele leta 930 so se oni, ki so imeli župansko oblast, združili v višjo enoto tabora (Althing), ki se je zbral junija vsako leto in kjer je imel vsak svobodni mož pravico glasovanja. Tako je postala Islandska neka zvezna republika. Sklepal in odločal ni ves tabor, izvolili so si nekako zakonodajno sodišče. Ker pa tabor ni imel moči, zato so slejkoprej imeli župani skoraj neomejeno oblast. Odločitev sodbe je bila odvisna od močnega ozadja. Če je kdo dosegel, da so koga obsodili na nemir, na brezdomstvo, ga je lahko brez kazni ubil. Vendar pa je bilo treba oznaniti vsak uboj, poravnati ga je bilo mogoče z denarno

globo. Če pa kdo kakega uboja ni oznanil, je bil to umor, zločin, ki ga sploh ni bilo mogoče poravnati.

Družinska oblika je patriarhat, ki kaže še znake prehoda iz prejšnjih oblik matriarhata. Na družinsko obliko punalua spominja dvoje okoliščin, Thorgeir naziva Thorkla brata in bratranca, kar spominja na prehod iz skupne družine bratov in sester, kjer so se nazivali vsi bratje in sestre med seboj v novo izoblikovanje skupne družine bratov (ki se niso smeli več ženiti s svojimi sestrami in so si poiskali žene drugod) in na skupne družine vseh sester (ki so si zopet poiskale moške drugod) in kjer so se imenovali otroci med seboj bratrance in sestrične. Družina bratov in sestra skupaj pa je tvorila gens, pleme. Tudi izraz: da mu je ubil sina po bratu, kaže še v ono dobo, ko so bili sinovi vseh bratov tudi še vsem bratom-očetom sinovi.

Povest o tem divjem volku, ki ga ni mogoče ukrotiti, razen s smrtjo, povest, ki razgrinja pred nami podobo še barbarskega življenja one dobe, je tudi danes sveža in pretresljiva, v oblikovnem oziru pa lahko rečemo, da je še vedno vzor novele po svoji strogi kompoziciji, izvedbi, po svojem zares umetniškem smislu za varčevanje z glasnimi besedami, po svojem brez primere strogem ali vendarle silnem opisu prirode. Po svojem bistvu je umetniško delo prvega reda, je zgodba o življenju tedanjih dni, kar je besedna umetnost vedno bila, ni zgolj poročilo o nekom, marveč je nekaj več: urejeno poročilo, besede so strogo pretehtane, povdarki so tam, kjer jih je občutil tedanji človek, dejanje je izbrano, le najpotrebnejše je pripovedovalec omenil. Ni podal le kronike časa, podal je živo obličje ljudi in časa. S tem pa nikakor ni rečeno, da bi odrekli pomen kroniki, ali, kakor jo imenujemo danes, reportaži. Ona je prva, je pogoj, je material, iz katerega šele umetnik gnete in kleše svoje podobe. Seveda je najboljša, če se združita obe v eni osebi, kakor se je zgodilo v tem primeru.

M. M.

ALI VESTE

da je Dumas starejši 1841 kandidiral za narodnega poslanca. Svojo kandidaturo je opiral na naslednje rodoljubne in socialne podatke iz svojega književnega dela: Dvajset let sem po deset ur dnevno pisal, to znese 73.000 ur. V teh dvajsetih letih sem napisal štiri sto zvezkov in pet in trideset dram. Teh štiri sto zvezkov, tiskanih vsak v 4000 izvodih in prodanih po 5 frankov izvod, je prineslo:

stavcem 264.000 frankov,	zastopnikom 1,600.000 frankov,
tiskarjem 525.000 frankov,	komisijonarjem 1,000.000 frankov,
dobaviteljem papirja 683.000 frankov,	razpečevalcem 100.000 frankov,
knjigovozom 120.000 frankov,	izposojev. knjižnicam 4,580.000 frankov.
knjigostržcem 2,400.000 frankov,	risarjem 28.000 frankov.

Pri dnevni mezdi 3 fr. in pri povprečnem številu 300 delovnih dni na leto so moje knjige nudile v 20 letih življenjski obstanek 1692 ljudem.

Moje drame so v Parizu deset let nepretrgoma redile 347 ljudi. Če z ozirom na provinco to število potrojimo, pridemo na 1041 ljudi. Prištejemo k temu delavke, klakerje, fijakarje, to da 70 ljudi, v celoti 1450 ljudi.

Torej so moje knjige in drame preživljale povprečno 2160 ljudi, med katere niso prišteti niti belgijski plagijatorji in ne inozemski prevajalci. Al. Dumas.«

A Dumas kljub temu vabljevemu in socialnemu proglasu ni bil izvoljen.

da je Thomasa Manna zadnje delo »Zgodbe Jakobove« hkratu z izvirkom izšlo tudi v madžarskem prevodu, in sicer v budimpeštanski založbi Athenaeum.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Knut Hamsun

Blagoslov zemlje

Roman

je pravkar izšel!

Delo neminljive vrednosti!

Izrabite priliko in ga naročite!

Knjiga je krasno tiskana, na finem papirju, nad vse okusno vezana in obsega 340 strani. Cene: v platno vezana Din 80.— (za naročnike Din 60.—), v polusnje vezana Din 100.— (za naročnike Din 75.—). Naročniki jo lahko naroče tudi na daljše obroke.

Pridobivajte novih naročnikov

Za vsakega naročnika* lepo knjigo

Reviji so priložene položnice. Poravnajte naročnino za mesec april. Kdor ne plačuje redno, ga moramo opominjati, kar ni prijetno ne njemu ne nam.

Prihodnja redna knjiga

za naše naročnike izide dne 1. junija t. l. in sicer roman Pearl S. Buckove: »DOBRA ZEMLJA«, katerega vsebina je zajeta iz kitajskega življenja. Kot četrta knjiga izide dne 1. septembra t. l. roman Maksima Gorkega: »TRIJE LJUDJE«.

John Galsworthy

Saga o Forsytih

Kronika Forsytske družine v treh knjigah.

Tiste, ki nimajo še vseh treh delov, opozarjamo, da si manjkajoče dele lahko naroče na obroke in po naročniških cenah. Seveda velja to samo dotlej, dokler bodo odvišni posamezni izvodi na zalogi. Ko ti poidejo, bo mogoče dobiti samo vse tri dele skupaj.

Izborni
mi tekne

dr. Pirčeva sladna kava.

Zato mora biti v moji
kuhinji samo

**dr. Pirčeva
sladna kava,**
ki je odličen, domač
izdelek!

Bratje Piatnik v **Radečah** pri Zidanem mostu

je najstarejša tovarna za papir v Jugoslaviji, ki izdeluje priznано najboljši in najfinejši papir za dokumente, vrednostne papirje, za trgovske in zemljiške knjige itd.

Zlasti izdeluje **lin brezlesni papir** vseh vrst in teže za tisk knjig, listov, brošur in vseh vrst tiskovin, pismeni in pisarniški papir, strojepisni papir, karton bel in barvast, dokumentni koncept itd. — **Specialna tovarna za izdelavo risalnega papirja, papirja za kamenotisk, offsettisk in bakrotisk**

Izdeluje tudi vse vrste **srednjefinega papirja**

Naročila sprejema in izvršuje ter daje vsa pojasnila tvrdka

MERCINA IN DRUG

glavno zastopstvo in samoprodaja na veliko

Ljubljana, Kolodvorska ulica 8 — Telefon 22-32

Cene skrajno solidne, nižje od vseh inozemskih!

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

TISKARNA

MERKUR

TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠTEV. 25-52

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo izvršila hitro, lično in po zmerni ceni. Tiska knjige, brošure, časopise, revije, kuverte, memorande, račune, letake, lepake, posetne karte, letna poročila, vstopnice, vabila i. t. d. v eni ali več barvah

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje

Za vse naše
vloge in obveze
jamči
z vsem premoženjem
in vso davčno močjo

**Dravska
banovina**

HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE
LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE

KVERTA 03
LJUBLJANA
Karlovska c. 2 Vojarski pot 1